

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA POLITOLOGIE A EVROPSKÝCH STUDIÍ

Ladislav Šulc

Ruská anexe Krymu pohledem ofensivního realismu

Bakalářská práce

Vedoucí práce

Mgr. Zbyněk Vallo

OLOMOUC 2021

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně, a to na základě využitých pramenů a literatury.

V Olomouci dne 23. 6. 2021

podpis

Na tomto místě bych chtěl poděkovat všem, bez jejichž podpory by tato práce nemohla vzniknout. Především děkuji Mgr. Zbyňku Vallovi za odborné vedení práce, vstřícnost, poskytnuté informace, cenné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	1
1. Úvod do teoretického podkladu	5
1. 1. Mearsheimerův ofenzivní realismus a povaha mezinárodního systému	7
1. 2. Koncepce moci.....	9
1. 3. Cíle států a příčiny válek.....	13
1. 4. Využití teorie ofenzivního realismu pro vysvětlení motivů konkrétního státu	15
2. Vývoj rusko-ukrajinských vztahů od vzniku Ukrajiny	17
2. 1. Anexe Krymu a vypuknutí konfliktu v Donbasu	19
3. Analýza příčin anexe Krymského poloostrova	23
3. 1. Příprava Ruské federace na anexi	24
3. 2. Potenciální hrozby z pohledu Ruské federace.....	27
3. 3. Západ z pohledu Ruské federace a role Západu v anexi	32
3. 4. Některé další možné příčiny anexe	36
3. 5. Shrnutí a diskuse	40
Závěr	44
Prameny a literatura	47
Přílohy.....	55
Abstrakt.....	56

Úvod

Ruská federace je významným aktérem v zahraniční politice, politika Ruska tak nutně podstatně ovlivňuje celé mezinárodní společenství. Nicméně postavení Ruska není už nutně tak silné, jako bývalo dříve. Po ukončení Druhé světové války a vypuknutí konfliktu dnes známého jako Studená válka měl tehdejší Sovětský svaz nezpochybnitelnou pozici v rámci bipolárního rozdělení světa, tedy takového rozdělení, kdy existují dvě mocnosti, které zastihují veškeré ostatní aktéry (státy) mezinárodních vztahů (Waltz 1964: 882-883). Celá Studená válka pak neeskalovala jen díky srovnatelné síle Spojených států amerických a SSSR, kdy obě mocnosti byly schopny se efektivně zničit navzájem. Strach ze vzájemné destrukce spojený s trvajícím mocenským balancováním tak na určitou dobu rozdělil Svět na dvě pomyslné strany Železné opony¹. Nicméně takové postavení si Rusko neudrželo dlouho. Někteří autoři (Richard Rosencrance, Walter Lipmann) považují za konec bipolárního rozdělení světa už šedesátá léta minulého století (období dekolonialismu), každopádně lze tvrdit, že takto výrazně dominantní postavení Rusko ztratilo nejpozději s pádem východního bloku (Waltz 1964: 887). V blízké minulosti a přítomnosti jsou ale patrné pokusy získat co největší díl ztraceného vlivu a satelitních území zpět. Tato snaha je patrná od událostí Růžové revoluce v Gruzii (2003) a Oranžové revoluce na Ukrajině (2004), které byly dobrou zprávou pro Západ, ale zároveň velmi vážným ohrožením ruských zájmů v regionu. (Studzińska 2015: 22-23).

Tato Bakalářská práce se věnuje ruské anexi poloostrova Krym, v únoru roku 2014. Zároveň pracuje s kontextem vztahů mezi Ukrajinou a Ruskou federací, především od rozpadu Sovětského svazu. Práce se na konflikt dívá prostřednictvím teorie ofensivního realismu a snaží se za pomoci využití teorie analyzovat příčiny konfliktu. Práce stojí na předpokladu, že klíčovou roli v anexi sehrály geopolitické motivace Ruské federace. Práce je koncipována jako interpretativní případová studie. Výhoda případových studií je jejich zaměření právě na jeden případ, kterému tak může být věnována zvýšená pozornost, tedy může být intenzivně prozkoumán. Na druhou stranu na základě případové studie není možno vyvozovat obecné závěry, stejně tak nelze vyvracet ustálené teorie. Interpretativní případová studie je zvolena pro zájem o téma jako takové bez ambice formovat obecnou teorii. Naopak tato metoda přímo vychází z ustálené teorie, kterou aplikuje na samotný případ s účelem ho osvětlit a podat vysvětlení (Lijphart 1971: 691-692). I když je využita teorie a priori

¹ Nutno též podotknout, že některé státy odmítli participovat na soupeření obou bloků, v roce 1961 tak po konferenci v Bělehradě dochází k postupnému formování mezinárodní organizace dnes známé jako Hnutí nezúčastněných zemí (Lyon 1980: 134).

strukturalistická, autor se nedomnívá, že to činí překážku. Naopak, řada autorů využívá ofensivní realismus k vysvětlení chování států v rámci konkrétních událostí, zejména je ofensivní realismus často využíván například k vysvětlení chování Čínské lidové republiky². Využitím této teorie pro případ Ruska se již zabýval také Cody L. Zilhaver, který ji využil pro vysvětlení ruského působení jako hrozby pro bezpečnost Estonska. Kromě Mearsheimerovy teorie Zilhaver pracuje s modelem spirály³ Roberta Jervise (Zilhaver 2017).

Autor této práce se inspiroval metodologií prací Yuan-Kang Wanga a Xiaotinga Li, kteří oba nejprve pracují s teorií ofensivního realismu, následně se soustředí na historické vztahy zkoumaného státu (Číny) a státu napadeného, které interpretují za pomoci teorie. Výzkumnou otázkou práce je: „*Jaké byly hlavní příčiny ruské anexe krymského poloostrova?*“. Jak již bylo zmíněno výše, práce je založena na teorii ofensivního realismu, se kterou je čtenář seznámen v první kapitole. V druhé kapitole je pak čtenáři poskytnut stručný historický přehled a připomenuty klíčové události a vztahy, na které je pak v rámci poslední kapitoly aplikována teorie ve snaze zodpovědět výzkumnou otázku. Z metodologického hlediska jsou tedy v práci využity metoda deskripce a metoda analýzy. Metoda deskripce je využita v celé bakalářské práci a metoda analýzy je využita především ve třetí kapitole práce.

Předkládaná práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola je soustředěna na teoretické východisko práce, tedy teorii mezinárodních vztahů – ofensivní realismus. Cílem první kapitoly je popsat, jak se ofensivní realismus dívá na mezinárodní vztahy, které aktéry považuje za primární a jak vysvětluje konflikty mezi státy, a motivaci pro jejich zahájení. Jinými slovy, v rámci první kapitoly se autor zabývá teoretickými východisky pro následnou analýzu.

Druhá kapitola je zaměřena na historický vývoj vztahů mezi Ukrajinou a Ruskou federací od vzniku samostatné Ukrajiny (ale zohledňuje i připojení Krymského poloostrova k Ukrajině v roce 1954). Cílem druhé kapitoly je nastínit historický vývoj, vztahy a možná existující příkoří mezi oběma státy, které by mohly ovlivnit probíhající konflikt. Kapitola přináší historický exkurs se zaměřením na poměrně čerstvé politicko-historické události od rozpadu Sovětského svazu. Historický kontext je pro využitou teorii klíčový, neboť jak uvádí

² Wang, Y. (2004). Offensive Realism and the Rise of China. *Issues & Studies* 40 (1), 173-201., Li, X. (2016). Applying offensive realism to the rise of China: structural incentives and Chinese diplomacy toward the neighboring states. *International Relations of the Asia-Pacific* 16 (2), 241-271.

³ Model Spirály spočívá v tom, že státy usilují o posílení vlastní bezpečnosti podkopáváním bezpečnosti ostatních aktérů.

John Mearsheimer ve svém díle *The Tragedy of Great Power Politics*: „Jde o teorii, která nahlíží do minulosti, aby nám pomohla pochopit budoucnost“ (Mearsheimer 2001: xii).

Třetí kapitola je aplikací teorie na případ ruské anexe krymského poloostrova. V třetí a poslední kapitole za pomoci teorie autor hledá příčiny anexe. Zabývá se zejména geopolitickými motivy, ale zohledňuje širokou škálu možných příčin. Zejména je prostor věnován příčinám geopolitickým, ale je poukázáno i na obavy Ruské federace z šíření demokracie a potenciální hrozby růstu občanské společnosti uvnitř ruských hranic. Následně se autor zabývá analýzou role Západu v konfliktu a příčinami, které pocházejí ryze ze vzájemné politiky mezi Západem a Ruskem. Stručněji se pak autor zabývá rolí Vladimira Putina a argumentací obhajující anexi právem na sebeurčení ze strany Ruska, mimo to je součástí třetí kapitoly i stručná diskuse o možnosti řešení krize neutralitou Ukrajiny, a o otázkách spojených s dopady projektu Nord Stream II.

Ruská zahraniční politika je tématem, kterým se již zabývala řada autorů, a také o ni byla napsána řada odborných textů a monografií. Stejně tak je i značně zpracováno samotné téma ruské anexe Krymu. Práce čerpá jednak z primárních zdrojů jako je například Charta Organizace spojených národů, nebo klíčová rezoluce Valného shromáždění č. 3314. Také je pracováno s daty, které reflektují ruské náklady na zbrojení. Především ale práce pracuje s literaturou sekundární, to jednak s články z odborných periodik, ale také s monografiemi uznávaných odborníků jako je John Joseph Mearsheimer nebo Kenneth Neal Waltz.

V první (teoretické) kapitole autor pracuje především s monografiemi renomovaného odborníka na mezinárodní vztahy, amerického politologa J. Mearsheimera. Mearsheimer je zakladatelem a hlavním průkopníkem teorie ofensivního realismu, proto je soustředění na jeho práci logické. Autor pracuje především s knihou *The Tragedy of Great Power Politics*, a to hlavně s kapitolou „Anarchy and the Struggle for Power“, kde se Mearsheimer zabývá motivem států aktivně usilovat o moc a dominanci. Mimo to je také využit Mearsheimerův článek „Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin.“ Publikovaný v periodiku *Foreign Affairs*, který uceluje autorovi myšlenky ke krymské anexi. Mimo to jsou také využita díla K. Waltze, zejména monografie *Man, the State and War*. Tento autor je využit především pro odlišný pohled oproti Mearsheimerovi, Waltzova teorie defensivního realismu je starší a vysvětluje konflikty mezi státy odlišně. Práce samozřejmě pracuje také se sekundární literaturou z historické vědní disciplíny, za všechny je nutné zmínit rozsáhlou dvousvazkovou monografii renomovaného ruského historika Andreje Zubova *Dějiny Ruska 20. století*, ve které autor na téměř dvou tisících

stránkách pokrývá historický vývoj na území Ruska a států, které dříve bývaly jeho součástí, a to až do roku 2007.

Pro třetí kapitolu byly nesmírně přínosné práce autorů Michaela Kofmana a Siemona Wezemana, které se soustředily na vývoj ruského zbrojení jako ukazatele dlouhodobé přípravy na silové kroky. Za zmínku stojí také kritika Mearsheimerova pohledu na krymskou krizi ze strany profesora Michaela McFaula a Stephen Sestanoviche. Tito autoři poskytli odlišný pohled na věc a upozornili na některé logické nedostatky Mearsheimerovy argumentace. Dalším přínosným zdrojem informací pak byly video-přednášky soustředěné na problematiku krize na Ukrajině, mezi všemi zejména ty od profesora Timothyho Snydera, a polemika profesora Michaela McFaula se Stephenem Cohenem. Pro práci byly tyto zdroje přínosné, protože zmiňovaní autoři nahlíží na problematiku pohledem, který se odlišuje od primárně využitých teorie, což umožnilo této práci zohlednit i jiné motivace k ruské intervenci, které ofensivní realismus ignoruje. Autor chce ještě zmínit článek Zofie Studzinské *How Russia, Step by Step, Wants to Regain an Imperial Role in the Global and European Security System*, na který je odkazováno v rámci celé práce. Studzinska se v rámci tohoto textu zabývá geopolitickými motivacemi Ruské federace a zdůrazňuje podobnosti mezi případy Gruzie, Ukrajiny, Moldavska, Arménie a dalších států. Studzinska se ale v rámci tohoto textu není schopna oprostít od jistých normativních doporučení Západním spojencům.

Dosavadní výzkum zdůvodňuje anexi Krymu především agresivitou Ruska a touhou o znovunastolení impéria v postsovětském prostoru. Mnozí autoři se shodují na tom, že klíčovými událostmi, které ovlivnily tuto zahraniční politiku Ruské federace, jsou Růžová revoluce v Gruzii, Oranžová revoluce na Ukrajině a nástup Vladimira Putina (Studzińska 2015: 22, Matzaberidze 2015: 77). Současně je z předchozího výzkumu patrné, že jak válka v Jižní Osetii v roce 2008, tak agrese vůči Ukrajině v roce 2014 jsou reakcí Kremlu na postupné přibližování Ukrajiny a Gruzie do náruče Západu. Případ Ukrajiny je velice blízký dřívějšímu dění v Gruzii i z hlediska využitých metod, tedy masového udílení ruského občanství a tiché podpory separatistů (Studzińska 2015: 25). Pro výběr tématu byla z autorova pohledu klíčová aktuálnost konfliktu. V současné době konfrontace na území Ukrajiny stále trvá a v letošním roce s nástupem nové americké administrativy může potenciálně dojít i k vyhrocení vzájemných vztahů mezi Moskvou a Západem. Zároveň autor zamýšlel připomenout spojitosti mezi přístupem Ruské federace k řadě východoevropských států, poukázat na podobnost využitých praktik a motivací Ruska.

1. Úvod do teoretického podkladu

V této části práce se autor zabývá vysvětlením využitého teoretického podkladu, který nadále využívá v praktické části tedy teorií ofensivního realismu. Nejprve je však nutné se alespoň ve zkratce věnovat realismu jako širšímu rámci dílčích teorií. V závěru kapitoly autor sumarizuje výsledná zjištění a vysvětlí jakým způsobem s nimi dále bude pracovat. Realismus je jednou z teorií Mezinárodních vztahů, která je přítomna už od počátků této mladé vědecké disciplíny⁴. Přesněji řečeno, realismus není jediná teorie, pod tímto slovem je zahrnut širší soubor vlastních teorií rozdílně smýšlejících autorů. Kořeny realismu sahají mnohem dále než jen k počátkům samostatné vědecké disciplíny, za předchůdce moderních realistů jsou tradičně považováni myslitelé jako Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli nebo Thúkydidés (Smit, Snidel 2008: 132). Převážně však mezi jednotlivými realistickými teoriemi existuje konsenzus na několika bodech. Za prvé, politika probíhá uvnitř skupin a mezi skupinami, solidarita je klíčová pro domácí politiku, zatímco konflikt nebo spolupráce mezi skupinami je otázkou mezinárodní politiky. Nejdůležitějšími skupinami jsou v dnešní době státy stmelené nacionalismem (Smit, Snidel 2008: 133). Realisté se soustředí primárně na mocnosti, vzhledem k tomu, že právě tyto státy dominují v mezinárodní politice a iniciují ty nejkrvavější konflikty (Mearsheimer 2001: 17).

Za druhé, hnacím motorem veškerého politického snažení je sobecké úsilí postarat se o sebe, tedy v lidské povaze je ukotven zájem zajistit svoje přežití a posílení vlastní pozice. Projevy této přírodní determinace je nicméně možno moderovat nebo v krátkodobém měřítku i překonat pomocí společných národních a mezinárodních politických struktur, institucí a hodnot. Proto realisté nedělí státy na dobré a špatné, protože všechny jednají na základě stejné logiky. Mimo to zároveň platí, že absence vlády dramaticky ovlivňuje povahu mezinárodní politiky, anarchické systémy výrazně omezují schopnost mezinárodních institucí dosáhnout svých cílů a pomáhají prohlubovat egoismus jednotlivých skupin (států). (Mearsheimer 2001: 17).

Realisty zajímá, která skupina má moc, jaké jsou zájmy této skupiny a jakou roli hrají mocenské vztahy v situaci, kdy dochází ke střetu zájmů. Za souběhu dříve zmíněného se mezinárodní vztahy nutně a poněkud smutně točí jen okolo moci a bezpečnosti, státy jsou v rámci soutěže o moc ochotny přikročit i k násilí jako dalšímu prostředku k dosažení cílů.

⁴ První samostatná katedra Mezinárodních vztahů byla založena na Univerzitě v Aberystwyth ve Walesu v roce 1919, ale největší rozkvět následoval ve Spojených státech amerických po Druhé světové válce (Smit, Snidal 2008: 396)

Soutěž, kterou státy mezi sebou takto vedou je fakticky hrou s nulovým součtem⁵ (Smit, Snidal 2008: 133, Mearsheimer 2001: 18). Realismus je kritizován pro pesimismus a cynismus, na druhou stranu tyto závěry jsou založeny na racionálním pozorování lidských vztahů tak jak jsou, nikoliv takové, jaké bychom je chtěli (Smit, Snidal 2008: 134).

Klíčovým milníkem pro realistické myšlení je dílo Kennetha Waltze *Theory of International Relations*, ve kterém Waltz položil základy toho, čemu dnes říkáme neorealismus. Waltz se ve svém díle místo lidské přirozenosti a povahy vůdců, ideologie států či sociální stratifikaci, distancujíc se od svých předchůdců⁶, věnuje strukturám. Od toho je také odvozen druhý název neorealismu – strukturální realismus. Waltz tvrdí, že povaha mezinárodní struktury je definována jejím uspořádáním – anarchií, a distribucí schopností (*capabilities*) (Waltz 1979: 97-101). Systém je přirozeně anarchický, tedy bez existující mezinárodní organizaci či instituce, která by byla státům nadřizena. Státy jsou jednotkami se stejnou funkcí, mezi kterými neexistuje hierarchie – na rozdíl od diferenciovaných organizací uvnitř státu (Waltz 1979: 104). Z prostředí, ve kterém se státy nacházejí nutně vyplývá jejich obava o vlastní existenci, která determinuje jejich konání (Waltz 1979: 106).

Tento systém je vzhledem k absenci vyšší moci založen na soutěži mezi státy a vzájemné adaptaci v duchu tvrzení: „Každá akce vyvolá reakci.“ Státy jednají egoisticky – silou nebo bez ní, jediným cílem je dosáhnout vlastních zájmů. Násilí pak není jenom prostředkem *ultima ratio*, ale zároveň něčím, co konstantně hrozí. Vždy přítomné nebezpečí ale vede k rovnováze, jakémusi mocenskému ekvilibriu (*balance of power*), státy ve strachu o svoje přežití nedovolí žádnému aktéru získat příliš mnoho moci, naopak budou aktivně usilovat vyrovnávat konkurentovo snažení, buď vlastním zbrojením, nebo uzavíráním aliancí. Situace neodvratně vytváří tzv. bezpečnostní dilema (*security dilemma*), kdy stát ve snaze zajistit svoje bezpečí, ať už zbrojením či uzavíráním aliancí, vyvolává odpovídající reakci u státu druhého, což může vést k eskalaci konfliktu, aniž by si to kterákoliv ze stran přála (Waltz 1979: 118-129).

⁵ Hra s nulovým součtem (*zero-sum game*) je pojem, který vyjadřuje situaci, kdy každý účastník může něco získat jen úkor dalších. Vždy tedy někdo něco musí i ztratit.

⁶ Veškeré realistické teorie a tradice přecházející knize *Theory of International Relations* jsou dnes souhrnně označovány jako klasický realismus (Smit, Snidal 2008: 134).

1. 1. Mearsheimerův ofenzivní realismus a povaha mezinárodního systému

Waltzova teorie strukturálního realismu nepochybně výrazně ovlivnila studium mezinárodních vztahů. Nicméně jako většina teorií, i tato našla své kritiky. Jako odpověď pak vznikla teorie ofenzivního realismu spojená především se jménem Johna Mearsheimera. Už v předmluvě knihy *The Tragedy of Great Power Politics* Mearsheimer píše: „*Naděje v mír pravděpodobně nebudou realizovány, protože velké mocnosti, které utváří mezinárodní systém se jedna druhé obávají, a v důsledku soutěží o moc. Vskutku, jejich konečným cílem je získat pozici dominantní mocnosti nad ostatními, protože tato pozice dominantní mocnosti je nejlepším způsobem, jak si zajistit přežití. Síla zajišťuje bezpečí a největší síla je nejlepší pojistkou bezpečí* (Mearsheimer 2001: xi). Mearsheimer odmítal tvrzení, že konec Studené války přinese období trvajícího míru, nevěří, že s koncem tohoto konfliktu přichází konec dějin (*the end of history*⁷), naopak mezinárodní politika vždy byla a vždy bude plná násilí a ohrožení. Státy nepřetržitě usilují o získání maxima možné moci na úkor ostatních aktérů v rámci mezinárodního systému se záměrem vyšplhat na vrchol pomyslného potravního řetězce. Zároveň tvrdí, že mocnosti jsou zřídka spokojeny s vlastním postavením a aktivně usilují o další a další moc, mají revizionistické tendence a v první řadě vždy usilují o to, aby se stali jediným hegemonem. Fakticky tedy nemůže existovat *status quo*. Vzhledem k tomu, že státy neustále usilují o postavení hegemonu, a je vysoce nepravděpodobné, že toho dosáhnou, Svět je odsouzen k neustálým cyklům válek a násilí (Mearsheimer 2001: 1-2).

Neustálé soutěžení o moc vede k tomu, že mocnosti jsou náchylné k vyhledávání příležitostí, které by vedly k vychýlení pomyslných vah v jejich prospěch. Zároveň, ale budou bránit narušení tohoto ekvilibria, pokud by změna prospěla jejich konkurenci. Mearsheimer tvrdí, že povaha mezinárodního systému nutí státy k takovému chování, na základě tří faktorů, které v kombinaci vyvolávají strach z dalších aktérů. Za prvé, v mezinárodním systému neexistuje centrální autorita nadřazená státům, která by zajišťovala jejich bezpečí. Za druhé, všechny státy mají nějaký ofenzivní potenciál, něco, čím ostatní mohou ohrozit. Konečně, žádný stát si nemůže být jistý záměry a cíli svých sousedů. Toto vede státy k závěru, že čím jsou relativně mocnější v porovnání s ostatními, tím jistější je jejich bezpečnost a pravděpodobnější pokračování jejich existence. Nejjistějším je tak být hegemonem, kterého žádný jiný stát nemůže ohrozit, ač jak Mearsheimer dodává existence

⁷ Konec dějin (*the end of history*) je politický a filozofický koncept, který předpokládá budoucí existenci systému, který povede k dokončení sociokulturního vývoje člověka a finální dokonalé formě lidského vládnutí. Je spojen s mnoha autory – viz. Thomas More: *Utopie*, Francis Fukuyama: *The End of History and the Last Man*.

jednoho hegemonu je velmi nepravděpodobná, ne-li přímo nemožná (Mearsheimer 2001: 3-41).

Mearsheimer uznává, že jeho teorie má určité limity. Jako každá teorie se soustředí na určité aspekty reality, a naopak má tendenci některé aspekty vypouštět. V jeho pojetí jsou státy k aktivitě motivovány či nuceny povahou mezinárodního systému, tedy vlivy vnějšími, a nehraje při tom roli, jaká je povaha státu samotného – vnitřní faktory. Mearsheimer uvádí příklad Německa v roce 1905 – pro jeho teorii není podstatné kdo v Německu vládl, jestli byl německý režim demokratický nebo autoritativní, ale jen jakou mírou relativní moci v mezinárodním systému tehdy Německo disponovalo. Nicméně, vnitřní faktory uvnitř jednoho státu mohou a často i ovlivňují vztahy mezi státy v rámci mezinárodního systému, a to často i způsobem značně iracionálním (Mearsheimer 2011: 11). Robert Gilpin, zdůrazňuje, že často jsou to právě vnitřní faktory uvnitř jednotlivých států, které výrazně ovlivňují povahu mezinárodního systému ve vztahu k rovnováze moci. Kupříkladu, změna vlády ve státě může diametrálně změnit zájmy a cíle státu, jakož i jeho ambice. Bylo by tak chybné tyto faktory úplně přehlížet (Gilpin 1981: 14).

Ofensivní realismus je v první řadě teorií deskriptivní, úkolem této teorie je popsat, jak se chovaly velké mocnosti v minulosti, a na základě těchto znalostí pak předpovídat, jak se pravděpodobně budou chovat v budoucnu. Zároveň, je to ale i teorie preskriptivní, státy by měly postupovat podle pravidel, která stanovuje, protože je to nejlepší způsob, jak přežít v nebezpečném mezinárodním systému. Nabízí se otázka, proč by měla teorie stipulovat státy k chování podle pravidel, která jsou v teorii popsána jako deskripce reality, zda to není zbytečné. Zároveň je nezbytné nepřehlížet vnitřní faktory a počítat s iracionálním chováním jednotlivců.

Jak již bylo zmíněno výše, mezinárodní systém je anarchický a postrádá jakoukoliv centralizovanou autoritu. S tímto je spojena pro všechny aktéry uvnitř systému (tedy státy) značná míra nejistoty, a v důsledku toho i nesmírná míra konkurence mezi státy. Každá mocnost může v každém okamžiku očekávat agresi od druhé mocnosti, ze spojence se může kdykoliv stát nepřítel, a fakticky neexistuje žádná centrální autorita, která by vynutila nějaká funkční pravidla hry. Neexistuje žádný mechanismus, který by potrestal agresora, jen z důvodu jeho neférového jednání. Systém je spjat s neustálým pokládáním otázky: „*Qui bono*⁸“ Tím jediným, co pohání chování států, jsou jejich zájmy, a to především zájem na

⁸ V čí prospěch?

zachování vlastní existence, jakýmkoliv způsobem a za jakoukoliv cenu (Mearsheimer 2001: 32).

Hlavní motivací pro státy je strach, státy se nemohou spolehnout na nikoho kromě sebe, každá aliance a spojení je jen účelovým sňatkem z rozumu, na které je možno spoléhat jen tak dlouho, dokud je to oboustranně výhodné. Státy se chovají sobecky a není možné jim to mít za zlé, neboť je výhodné a racionální být sobecký ve světě, kde neexistují pravidla. V dlouhodobém měřítku je nejlepším způsobem, jak zajistit svou bezpečnost, stát se tím nejmocnějším. Vzhledem k tomu, že státy si nikdy nemohou být jisté tím, že mají dostatek moci pro zachování své bezpečnosti, jejich úsilí nekončí, dokud se nestanou jediným hegemonem (Mearsheimer 2001: 33-35). Mimo aktivního usilování o zlepšení své pozice vlastním posilováním státy využívají i praktiky, které podkopávají bezpečnost a moc ostatních států. Tento přístup je reakcí na fakt, že státy neexistují v mezinárodním systému osamoceny a každý další aktér je potenciálním rivalem. Moc se tak stává zároveň prostředkem k zajištění bezpečnosti státu a nástrojem k destrukci konkurence. Usilování o zajištění vlastní bezpečnosti tak nevyhnutelně vede ke spirále konfliktů (Jervis 1976: 62-76). Důvody proč se státy zkrátka nemohou oddat myšlence globální spolupráce jsou jednoduché. Za prvé, jedná se o nepřijatelné riziko. Výsledek není jistý, a státy riskují, že v případě neúspěchu nebudou připraveny na agresi. Za druhé, každé vyjednávání je zatíženo obavou z podvodu partnerem (Mearsheimer 2001: 49-52, Lipson 1984: 14, Schweller 1994: 72-107).

1. 2. Koncepce moci

V této podkapitole se autor zaměřuje na to, co je vlastně skryto pod tou mocí, o kterou státy usilují. Moc je sama o sobě centrem mezinárodní politiky, nepanuje všeobecná shoda o tom, co vlastně moc je, a jak ji měřit. Pro účely této práce autor vychází z definice podle Johna Mearsheimera, neboť jeho dílo je hlavním teoretickým podkladem této práce. Nejprve je nutné zdůraznit, že státy usilují o relativní, nikoliv absolutní moc. Státy, které se soustředí na relativní moc, chtějí získat co největší výhodu oproti svým potenciálním rivalům. Jsou tak ochotny se některé moci i vzdát, pokud tak učiní i jejich rival. Jejich zájem spočívá ve zvětšování rozdílu mezi pozicí jejich a rivala, nikoliv vzájemné posilování. Na druhé straně, státy, které chtějí větší absolutní moc chtějí jen prosté rozmnožování vlastní moci, bez ohledu na to, jak jsou na tom mocensky ostatní aktéři (Mearsheimer 2001: 36).

Státy mají dva druhy moci: latentní (skrytou) a vojenskou moc. Tyto dva druhy jsou úzce propojeny, nejedná se však o synonyma, neboť jsou odvozeny z jiných zdrojů. Latentní moc je spojena se socio-ekonomickými ukazateli, které jsou spojeny s budováním armády –

jsou převážně koncentrovány na státní bohatství a velikost populace. Na obou faktorech nesmírně záleží, bez dostatečně velké populace nejde vybudovat velkou armádu. Státy s nízkou populací nemohou být mocnostmi, bez ohledu na jejich hospodářskou sílu – chybí jim „lidský kapitál“. Zároveň bez dostatečně výkonného hospodářství stát nemá kde brát peníze na vyzbrojení, modernizaci a trénink svých vojenských sil. V bohatství státu se zároveň promítá i velikost jeho populace, státy s větší populací mohou produkovat větší bohatství (Mearsheimer 2001: 60-61, Elman 2004: 564). Gilpin kromě toho zmiňuje ještě další faktory, které jsou takřkajíc součástí kapitálu státu, kupříkladu veřejná morálka, kvalita vedení a jiné situační faktory (Gilpin 2005: 14). Edward H. Carr kromě vojenské a ekonomické (latentní) moci mluví ještě o moci nad názorem. Má tím na mysli schopnost vůdce ovlivnit občany, kupříkladu propagandou (Carr 1946: 132).

V mezinárodních vztazích nicméně záleží převážně na vojenské síle mocností, a to především v komparaci s potenciálními rivaly. Mearsheimer proto definuje moc převážně vojensky, protože ofenzivní realismus zdůrazňuje využití síly jako prostředek *ultima ratio* v rámci mezinárodních vztahů. (Mearsheimer 2001: 55, Gilpin 1981: 45). Vojenská moc je založena na velikosti a síle státní armády a jejich podpůrných vzdušných a námořních sil. I ve světě s nukleárními zbraněmi jsou armády klíčovým prvkem vojenské síly. Role námořních a vzdušných sil je ryze podpůrná, samy o sobě nemají velkého významu, ač zajisté dobře přispívají k úspěšnému válečnému tažení. Nejmocnějšími státy jsou tedy státy s nejmocnějšími pozemními silami (Mearsheimer 2001: 56). Role vojenské převahy zajisté není zcela zanedbatelná, nicméně v současné době lze díky moderním technologiím vést konflikt i způsoby, které dříve možné nebyly, tyto způsoby boje by tak mohly snížit dopad prosté vojenské přesily. Ruská federace v případě Krymu nenasadila otevřeně armádu, ale namísto otevřené invaze poskytla podporu neoznačeným milicím, což je typický příklad staro-nového způsobu vedení konfliktu (Lanoszka 2016: 175-176). Tento způsob vedení boje zahrnující mimo jiné podporu neoficiálních paramilitárních skupin bývá označován jako hybridní válka. Koncept hybridní války není jednotný. Frank Hoffman hybridní válku vnímá jako směs konvenčních způsobů boje, teroristických útoků, organizovaných kriminálních nepokojů a iregulárních praktik (Erol & Oguz 2015: 265). Významnou součástí této strategie je i využití propagandy k podrývání centrální autority (Lanoszka 2016: 178), což je v důsledku moderních technologií – zejména internetu, snazší, rychlejší a masovější.

Andrew Monaghan oponuje. Píše, že koncept hybridní války není konceptem ruským, ale naopak Západním. Úvahami o tomto způsobu vedení války pak odvádějí pozornost od trvající důležitosti konvenčních aspektů boje v ruských úvahách i akcích. Tyto

konvenční aspekty byly patrné v bitvách o Delbatsevo, letiště Donbas a Illovaisk, v kterých docházelo k ostrým střetům zahrnujícím masové bombardování. Stejně tak intervence v Syrské občanské válce ukázala rostoucí konvenční kapacity Ruska. Prioritou je tak pro ruskou vojenskou strategii stále příprava ozbrojených sil k akceschopnosti v případě přímého tradičního konfliktu (Monaghan 2020). Trvalému nárůstu výdajů na tuto přípravu se autor dále vyjadřuje v analýze.

Na rozdíl od tradičního otevřeného konfliktu mezi státy tyto strategie vyhovují i nestátním aktérům a různým teroristickým skupinám. Jejich cílem je porazit nepřítele i bez otevřeného konfliktu (Cordesman 2016: 21). Další výhoda hybridní války spočívá v tom, že se státy nemusí uchýlovat k přímé konfrontaci, která je s existencí jaderných zbraní značně riskantní (Lanoszka 2016: 177).

Lze předpokládat, že význam tradičních armád bude v budoucnosti klesat také s vývojem umělé inteligence. Umělá inteligence je již dnes využívána (kupříkladu americkou armádou v Iráku a Afghánistánu), a i když v současnosti ještě není schopna plnohodnotně nahradit lidské vojáky, lze předpokládat, že časem bude (Singer 2009: 30-45). Nová technologie přináší řadu otázek pro budoucnost vedení konfliktů. Kupříkladu, je nutné uvažovat o tom, zda tato technologie nezprivatizuje armádu a definitivně nepohrbě tradiční způsob vedení války. Gilpin souhlasí s tím, že vojenská moc zaujímá mezi ostatními formami moci zvláštní místo, je nadřazená a určující. Není však rozhodná jen skutečná vojenská moc, ale i prestiž. Prestiží má na mysli reputaci státu v systému, zvláště představy o jeho skutečné (vojenské moci). Tato myšlenka je založena na tom, že pokud ostatní státy mají za to, že jiný stát je mocný a uznávají jeho moc, nemusí tento stát svoji moc dokazovat, což nesmírně posiluje jeho pozici (Gilpin 1981: 31)⁹.

I přes dominantní roli vojenské moci, státům velmi záleží na moci latentní, neboť jistá ekonomická úroveň a dostatečné populační kapacity jsou nezbytnými prerekvizitami pro vybudování dostatečně velké armády. Kupříkladu američtí vůdci se během Studené války velmi obávali sovětského populačního růstu v kombinaci s vědeckými úspěchy, neboť je považovali za ukazatele rostoucí latentní moci, která by jednou mohla vyústit ve změně mocenské rovnováhy. Ze stejného důvodu panují důvodné obavy z ekonomického růstu Čínské lidové republiky dnes. Latentní moc tedy není možno podceňovat (Mearsheimer 2001: 56). Naopak Carr vnímá ekonomickou moc šířeji, zahrnuje do ní i schopnost zasahovat do trhu cizího státu či ovlivňovat sousední státy embargy. Vnímá tedy ekonomickou či

⁹ K myšlence prestiže dále E. H. Carr 1946: 236

latentní moc jako širší a častěji aplikovatelný arzenál, kterým stát disponuje (Carr 1946: 113-131)

Mearsheimer definuje moc jako specifické výhody nebo hmotné zdroje, které patří státu, nic více. Druhý možný přístup je definování moci jako schopnosti státu donutit druhého něco udělat, moc tak existuje jen tehdy, když jeden stát vykonává kontrolu nebo využívá vliv nad jiným, a může tak být měřena jen podle výsledku (Russett, Starr 1989: kapitola 6, Wolhorth 1993: 3-5). Mohlo by se zdát, že tyto definice se v reálné situaci překrývají, nabízí se úvaha, že stát, který má lepší hmotné zdroje bude zároveň tím, kdo bude schopen vynucovat svoji vůli, tedy že stát s většími zdroji bude schopen téměř vždy zvítězit. Nicméně, ne vždy toto platí, existují faktory, které jednoho aktéra výrazně zvýhodní oproti druhému, a to i přes rozdíl v hmotných zdrojích (např. strategie, počasí, nemoci). Právě díky využití chytré strategie je možné, že stát s podstatně menší vojenskou mocí může být v konfliktu úspěšný. I když hmotné zdroje samotné nezajišťují vítězství, bez pochyby výrazně ovlivňují průběh konfliktu, každý stát usiluje o to mít radši více než jeho rival. Nicméně takto lze pravděpodobnost vítězství opravdu jen zvýšit, nikoliv zajistit (Mearsheimer 2001: 58, Mearsheimer 1983: 33-35, Reiter 1999: 366-387).

Při definování moci jsou tři důvody, proč nespojovat moc s výsledky, ale raději se soustředit na materiální zdroje. Za prvé, pokud pohlížíme na moc prostřednictvím výsledků, je téměř nemožné zhodnotit mocenskou rovnováhu před konfliktem – výsledek, ať již úspěch či neúspěch, ještě nenastal. Za druhé, toto hledisko je značně zkreslující – kupříkladu zaměříme-li se na konflikt Vietnamské války, došli bychom prostřednictvím této hypotézy k tomu, že Severní Vietnam byl mocnějším než Spojené státy americké, což zkrátka není pravda. Za třetí, jednou z nejzajímavějších otázek Mezinárodních vztahů je: Jak moc (prostředek) ovlivňuje politické výsledky (cíle). Nicméně, takto bychom tu otázku zcela odstranili, pokud řekneme, že moc a výsledky jsou to samé, prostředek a cíl nám splyne v jednu kategorii, stanou se nerozlučnými a zůstane nám jen důkaz kruhem (*circulus in demonstrando*)¹⁰ (Mearsheimer 2001: 60, Waltz 1979: 191-192).

¹⁰ Též *petitio principii*, *circulus in probando*. Jde o způsob logického dokazování, kdy to, co má být dokazováno je předem předpokládáno v rámci premisy. Takový důkaz sice není logicky špatný, ale je obsahově prázdný, neboť nedokazuje vůbec nic, a výsledkem je jen uvíznutí v kruhu (Cline 2019).

1. 3. Cíle států a příčiny válek

Přežití samotné není jediným cílem státu, nicméně jedná se o cíl prvotní a prioritní. Mimo to, mocnosti usilují o větší ekonomickou prosperitu, potažmo zlepšení životní situace uvnitř státu samotného a budování sítě sociálního zabezpečení pro občana. Některé státy se také snaží vyvážet za hranice konkrétní ideologii. Ofensivní realismus uznává existenci těchto cílů ne-bezpečnostní povahy, nicméně se jimi zabývá pouze minimálně, a to z prostého důvodu, těmito cíli se stát může skutečně zabývat až tehdy, když má zajištěnou svou bezpečnost, a to pouze tehdy, nejsou-li přímo v rozporu s cílem prioritním (Mearsheimer 2001: 46). Gilpin má za to, že s rostoucí mocí státu zároveň rostou i jeho cíle. Čím mocnější aktér je, tím více je ambiciózní, o kontrolu pak neusiluje jen kvůli bezpečnosti (Gilpin 1981: 106). Zároveň existují synergické efekty mezi bezpečností a některými dalšími zájmy. Ekonomická prosperita kupříkladu nevyhnutelně znamená větší bohatství státu, které je možné využít jako prostředek k budování lepší a silnější armády a vývoji nových technologií (Mearsheimer 2001: 46-47).

Jak již bylo vysvětleno výše, anarchický systém nutí státy usilovat o co největší podíl moci. V ideálním případě je jejich cílem dostat se do role hegemonu, nebo alespoň získat takovou relativní mocenskou převahu, která je v daný moment možná. V tomto systému nemůže být překvapením, že čas od času dojde k vyústění v ozbrojený konflikt. Mezi příčiny konfliktů nepochybně patří nejistota způsobená systémem, který postrádá centralizovanou autoritu. S tím přímo souvisí již výše zmíněný pojem bezpečnostní dilema, často státy do války žene právě strach, nejistota, a snaha zvýšit svojí moc za účelem vyšší bezpečnosti (Tang 2009: 594-595).

Války mezi mocnostmi ale nemůžeme vysvětlit jen anarchickou povahou systému, a to z celkem prosté logiky. Anarchická povaha systému je konstantní, války nejsou. Systém je stále stejný, nicméně k válečným konfliktům dochází nepravidelně, mají svůj začátek a konec v kontrastu se systémem, který ve své podstatě přetrvává ve stejné podobě. Pro zodpovězení této otázky je nutné se zaměřit na konkrétní rozdělení moci mezi mocnostmi v konkrétní okamžik. Obecně platí, že jsou tři hlavní způsoby uspořádání mezinárodního systému: bipolární rozdělení, vybalancovaná multipolarita a nevybalancovaná multipolarita. Bipolární systémy jsou takové systémy, kde dominují dvě mocnosti se zhruba totožnou vojenskou silou. Nevybalancované multipolární systémy jsou ty, kde existují tři nebo více mocností, z nichž jedna je potenciálním hegemonem, vybalancované multipolární systémy naopak postrádají potenciálního hegemonu. Mearsheimer tvrdí, že bipolární systémy bývají

ke konfliktům nejméně náchylné, nevybalancované multipolární nejvíce náchylné a vybalancované multipolární spadají někam mezi. (Mearsheimer 2001: 269-270, 334).

Proč je válka pravděpodobnější v multipolárním systému? Ze tří důvodů. Za první, existuje více příležitostí k válce – mezi více mocnostmi vzniká více potenciálních konfliktů – s rostoucím počtem mocností tak teoreticky roste i počet možných konfliktů, každá mocnost může soupeřit s každou. Za druhé, nerovnováhy moci jsou častější a prostředí nestabilnější, s rostoucím počtem mocností klesá pravděpodobnost, že budou disponovat stejnými prostředky, čím více mocností, tím nižší pravděpodobnost, že si budou rovny. Konečně za třetí, s větším počtem mocností roste potenciál chybného odhadu, státy snáze přecení svou sílu a podcení protivníka. Multipolární prostředí je značně chaotické a variabilní. Poskytuje možnost utváření rozličných koalic, což komplikuje orientaci v systému a vytváří řadu příležitostí k chybám vyplývajících ze špatných informací (Mearsheimer 2001: 338-344).

Existují dva důvody, proč jsou nevybalancované multipolární systémy zvláště náchylné k válečným konfliktům. Potenciální hegemón je v postavení, které je v jeho zájmu ještě vylepšit a stát se hegemónem – neboť to je absolutní jistota přežití. Mají tedy dobrou motivaci a příležitost, což je činí nebezpečím pro mír. Zároveň potenciální hegemón vzbuzuje obavy mezi ostatními mocnostmi. Samotná existence potenciálního hegemóna je tak rozbuškou mezi sudy se střelným prachem (Mearsheimer 2001: 344-346). Mearsheimer je nicméně kritizován za to, že celou věc nepřiměřeně zjednodušuje, a jeho argumenty postrádají podporu v důkazech. Charles W. Kegley a Gregory A. Raymond mají za to, multipolárních systémů může existovat mnohem více, a není možné o všech tvrdit, že jsou více náchylné ke vzniku konfliktů (Kegley, Raymond 1992: 575-583). Aresh Pashakhanlou pak tvrdí, že svět je od konce Studené války uni-polární, a v těch částech světa, které jsou pod kontrolou USA hierarchický (Pashakhanlou 2014).

Velkou otázkou je nakolik se státu vyplatí konflikt inciovat. Mearsheimer konfrontuje teze defenzivních realistů, kteří věří v to, že agrese se státu vůbec nevyplatí, vzhledem k tomu, že se ostatní státy dříve nebo později spojí a agresora usměrní či potrestají, to vše ve prospěch udržení mocenské rovnováhy (srov Jervis 1978: 195, Waltz 1979: 127). Problém podle něho spočívá v přecenění role těchto anti-agresorských koalic. Z historie vyplývá, že více než polovinu konfliktů vyvolaných mezi lety 1815 až 1950 vyhrál jejich iniciátor¹¹ (Mearsheimer 2001: 39, Arquilla 1992: 2, de Mesquita 1981: 21-22). Na základě

¹¹ Z 63 válek v tomto období byl agresor úspěšný v 39 případech (Mearsheimer 2001: 39)

tohoto argumentu, je naopak možné polemizovat o tom nakolik se vyplatí konflikt raději iniciovat. Mearsheimer přirovnává toto rozhodování k pokeru, je nutné dobře zvážit kdy vklad zvýšit (*raise*) a kdy naopak karty složit (*fold*) (Mearsheimer, 2001: 39-40). Peter Liberman, který se touto otázkou přímo zabývá, nabízí vysvětlení. Myšlenka je taková, že agresor si musí udělat součet možných zisků a rizik, a na základě toho učinit rozhodnutí. Nikoliv výjimečně je tak agrese výhodná (Liberman 1996: 3-10).

1. 4. Využití teorie ofenzivního realismu pro vysvětlení motivů konkrétního státu

Jak již bylo výše zmíněno realistické teorie považují za klíčové aktéry v mezinárodním systému státy, respektive ty státy, které lze považovat za mocnosti (*great powers*). Aplikací této teorie na konkrétní případy se již zabývali jiní autoři, často bývá využívána pro případ Číny. Samotnou využitelnost teorie na případ Ruska už předpokládá John Mearsheimer ve svém díle *The Tragedy of Great Power Politics*, kde staví na roveň čínský a ruský případ, a přímo řeší proč je tato teorie pro případ Ruska vhodná. (Mearsheimer 2001: 35-50). Zajisté, tato teorie má svá úskalí, vzhledem k tomu, že počítá s racionálním chováním těchto aktérů, nerozlišuje mezi demokratickými a nedemokratickými režimy, a stejně tak nedělá rozdíl mezi povahou systémů napříč časem (Kirshner 2010: 69). Využitím teorie ofenzivního realismu pro vysvětlení chování Číny napříč historií se zabývá Yuan-Kang Wang, který ve své práci ukazuje, jak tato teorie dopadá na vzestup Číny jako mocnosti od desátého do sedmnáctého století. Výsledkem jeho analýzy je závěr, že čínské dynastie v tomto období byly tím více agresivní a náchylnější k využití síly, čím více měli relativní moci oproti Mongolům (Wang 2004: 186-190).

Využití této teorie na případ Číny bývá ale i kritizován. Nebývá zpochybnována povaha Číny jako mocnosti, ale spíše využitelnost teorie pro vysvětlení chování Číny prostřednictvím této teorie v současnosti. Jonathan Kirshner uvádí, že pokud by stát postupoval s takovou agresivitou, která mu je připisována ofenzivním realismem, poškozoval by ekonomicky vzhledem k vzájemné ekonomické provázanosti i sám sebe, což by vyvracelo presumpci racionality tohoto státu jako aktéra v mezinárodním systému (Kirshner 2010: 71). Nicméně, autor této práce se domnívá, že Kirshnerovy úvahy jsou pro tuto práci nerelevantní. Kirshner opomíjí, že i když státy dle teorie ofenzivního realismu usilují o relativní moc pro zlepšení svého postavení uvnitř systému a zajištění bezpečnosti,

neznamená to, že by ji dle této teorie měly okamžitě využít tehdy, kdy je potenciální zisk zastíněn riziky¹².

Využitím této teorie na případ Číny se zabývá i Xiaoting Li, který jejím prostřednictvím vysvětluje chování Číny vůči jejím sousedům, které využívá jako spojence, kterým dokonce na oko ustupuje tehdy, kdy je to v souladu s jejími zájmy, ale nekompromisně je trestá tehdy, když kooperují s vnějšími mocnostmi. Manifestuje tak svojí regionální hegemonii a postupně rozšiřuje svojí relativní moc (Li 2016). Práce Yuan-Kang Wanga, tak práce Xiaotinga Li stojí na podobné struktuře. Oba autoři nejprve představí čtenáři teorii ofenzivního realismu a vymezí klíčové koncepty, potom se soustředí na historické počínání Číny, které následně interpretují za pomoci teorie. Autor této práce se tedy inspiruje tímto metodologickým postupem. Z této kapitoly jsou patrné základní aspekty teorie ofenzivního realismu, které budou dále využity v praktické části práce. Klíčová je pro práci myšlenka, že stát usiluje o maximalizaci moci ve snaze zajistit si bezpečnost. V rámci analýzy příčin autor pracuje s výše zmíněným konceptem moci Johna Mearsheimera. Zabývá se tím, zda o moc takto definovanou Ruská federace usiluje ve snaze zajistit svou bezpečnost. Zároveň pak v této části autor pracuje s výše zmíněnými teoriemi o výhodnosti iniciovat konflikt a vysvětluje, proč mělo Rusko důvod domnívat se, že se agrese vyplatí.

¹² K otázce výhodnosti agrese výše.

2. Vývoj rusko-ukrajinských vztahů od vzniku Ukrajiny

V roce 1954 byl rozhodnutím Nikity Chruščova poloostrov administrativně přidělen k Ukrajinské sovětské socialistické republice ku příležitosti 300 let výročí Perejaslavské rady, která sjednotila území ukrajinského Kozáckého hejtmanátu a Ruské říše pod vládou ruského cara. Krymský poloostrov byl obydlen převážně ruským obyvatelstvem, a rozhodnutí bylo jen gestem – fakticky Krym, stejně jako celá Ukrajinská sovětská socialistická republika, zůstal součástí SSSR (Charron 2016: 234). Problémy nastaly s rozpadem Sovětského svazu. V létě 1990 proběhly mohutné stávky doněckých horníků a studentské stávky, které ukázaly, že Sověti ztrácí kontrolu nad Ukrajinou. Ukrajina i za pomoci ukrajinských komunistů přijala tzv. Deklaraci o státní suverenitě, to okamžitě po vyhlášení suverenity Ruskem. Na konci srpna 1991 Ukrajina přijala zákon o státní nezávislosti. Tato deklarace pak byla stvrzena 1. prosince 1991 referendem, ve stejný den se konaly i první prezidentské volby. Pro nezávislost byla většina voličů, nejen na západě a ve středu země, ale i na východě a na Krymu (Zubov 2015: 692). O pár dní později, 8. prosince 1991 byla podepsána dohoda o ukončení existence Sovětského svazu, známá jako Bělověžská dohoda¹³. Mezi signatáře patřili ruský prezident Boris Jelcin a předsedové Nejvyšších sovětů Ukrajiny a Běloruska: Leonid Kravčuk a Stanislav Šuškevič (Nálevka 2005: 241-242, Švankmajer 1999: 801).

Již od vzniku samostatné Ukrajiny byla problémem faktická neexistence jednotného ukrajinského národa s homogenní kulturou a hodnotami, ukrajinské hranice byly produktem komunistického režimu, západní oblasti byly připojeny až v rámci paktu Molotov-Ribbentrop, Krym, převážně obývaný etnickými Rusy se stal součástí až na základě výše zmíněné iniciativy N. Chruščova, do té doby byl součástí Ruské sovětské federativní socialistické republiky. Jednotlivé regiony Ukrajiny jsou značně odlišné kulturně, strukturou obyvatelstva, hospodářsky (Zubov 2015: 692-693). Z tohoto hlediska je klíčové datum 1569, tedy rok, kdy bylo tzv. Lublinskou unií vytvořeno soustátí Polska a Litvy, které zahrnovalo území na západě dnešní Ukrajiny. Západ Ukrajiny se takto stal součástí ryze evropského státu, a tak všechny společenské změny které otřásly Evropou zároveň zanechali vliv i na toto území a jeho populaci. Naopak východní část dodnes nese dědictví Kyjevské Rusi (Švankmajer 1999: 77).

¹³ Bývá tak označována podle místa podpisu, byla podepsána na lovecké chatě v Bělověžském pralese (na hranici Polska a Běloruska) (Nálevka 2005: 241)

Mezi Ukrajinou a Ruskem existuje od počátku její nezávislé existence více či méně otevřený antagonismus, zejména ohledně konečného uznání hranic Ukrajiny, včetně Krymu, či zprvu ohledně předání jaderných hlavic umístěných na ukrajinském území. Rusko ani Západ si nepřáli vznik nové jaderné mocnosti, a tak byl na Ukrajinu z obou směrů vyvíjen tlak, aby se hlavic vzdala (Zubov 2015: 694). V důsledku se tak Ukrajina stala na základě podpisu Budapešťského memoranda 5. prosince 1994 signatářem smlouvy o nešíření jaderných zbraní (Nuclear Non-Proliferation Treaty). Na oplátku byla ostatními státy, které memorandum podepsaly, tedy Ruskem, Velkou Británií a Spojenými státy americkými) Ukrajině zaručena územní celistvost a bezpečnost. Unilaterálně pak Ukrajině bezpečnost zaručila i Čína a Francie (Vasylenko 2009).

Ukrajina se nejen vzdala jaderných hlavic, ale i vyhlásila politiku neutrality. Ta byla na Ukrajině považována za slučitelnou s ekonomickou integrací se Západem a posléze zapomenuta úplně. Zároveň je vztah mezi Ukrajinou a Ruskou federací dlouhodobě problematický v oblasti obchodu se zemním plynem, který je z Ruska do Evropy přepravován právě přes Ukrajinu. Neschopnost Ukrajiny platit za dražší plyn se promítla v nemalém dluhu vůči Ruské federaci. Vztahy se normalizovaly, když prezident Kravčuk výměnou za odpis části dluhu pronajal Ruské federaci část Sevastopolského zálivu v rámci dohody o rozdělení společné flotily Krymský problém byl přítomný již od prvních let nezávislé Ukrajiny, ještě před rozpadem SSSR proběhlo na poloostrově referendum o obnovení Krymské autonomní republiky, obě komory Federálního shromáždění Ruské federace pak společnou rezolucí prohlásily Sevastopol za ruské město. Nejvyšší sovět Krymu si schválil vlastní ústavu a v prvních krymských prezidentských volbách v roce 1994 zvítězil proruský Jurij Meškov. Následkem byla politická krize s potenciálním konfliktem mezi ukrajinskými a krymskými ozbrojenými silami. Meškov byl ale po nepodařeném pokusu o převrat zdiskreditován a novému ukrajinskému prezidentovi, Leonidu Kučmovi se podařilo zrušit krymskou legislativu, která byla v rozporu s ukrajinskou ústavou (Zubov 2015: 683-695).

Dále je nutno přikročit k mladší historii, konkrétně událostem známým jako Oranžová revoluce. Ta je spjata s prezidentskými volbami na Ukrajině v roce 2004. Samotné volby neproběhly zcela řádně a transparentně, deklarovaný vítěz, Viktor Janukovyč obdržel v některých okrscích více hlasů, než byl počet registrovaných voličů, a ještě před oficiálním zveřejněním výsledků mu blahopřál prezident Vladimir Putin. Volba byla okamžitě západem zpochybněna. Na výzvy opozice se v centru Kyjeva sešly desítky tisíc občanů (oranžoví), aby protestovali proti zfalšování voleb. Atmosféra byla dramatická, šířily se zvěsti o silovém

rozpuštění protestů a ruské intervenci. Nakonec byla situace dočasně vyřešena reformou, která převedla některé pravomoci na parlament a předsedu vlády, tedy došlo k předání moci mezi elitami, aniž by se výrazně změnily místní politické poměry. (Reznik 2016: 751).

Prezident Janukovyč v roce 2013 učinil fatální rozhodnutí, když odmítl podepsat asociační dohodu s Evropskou unií. K samotnému podpisu mělo dojít na summitu ve Vilniusu. Rozhodnutí vyplývalo částečně z neochoty plnit unijní požadavky zejména ohledně propuštění bývalé premiérky Tymošenkové, jejíž uvěznění bylo ukázkou Janukovyčova politického stylu – absolutní kontroly exekutivy nad justicí. Daniel Ritter se domnívá, že nebýt tohoto požadavku, dost možná mohlo k podpisu dojít. (Ritter 2017: 202). Částečně pak z ruského nátlaku (Sedelmeier 2015: 419, Ritter 2017: 192.) Důvody Ruska pro snahu zabránit bývalým státům SSSR užší spolupráci jsou patrné. Formování mocenského bloku jako je Evropská Unie nebo NATO tak blízko od ruských hranic je pro Rusy nepřijatelné, zvláště pokud mají součástí tohoto bloku být bývalé satelitní státy (Matsaberidze 2015: 80-81). Janukovyčovo rozhodnutí spustilo běh událostí, které dnes označujeme jako Euromajdan. Protesty začaly 21. listopadu 2013 demonstrací v Kyjevě na náměstí Nezávislosti, původně mělo jít o mírumilovnou akci ukrajinských studentů inspirovanou událostmi a povahou protestů oranžové revoluce. Hnutí rychle nabralo celonárodního charakteru a rozšířilo se i do dalších měst. Nikdo nepředpokládal, že by protesty mohly způsobit prezidentův pád (Ritter 2017: 192-193, Diuk 2014: 9-16). Protesty byly režimem tvrdě perzekuovány, nezhůdka docházelo ke „zmizení“ odpůrců a únosům přímo z nemocničních postelí, na které se protestující dostali po srážkách s ozbrojenými silami na demonstracích (Ritter 2017: 195). Tyto události donutily evropské vůdce k zásahu, byla svolána Rada ministrů a zprostředkována byla dohoda mezi vládou a opozicí, která vyústila v ústavní změnu a vyhlášení předčasných prezidentských voleb v prosinci. Zároveň mělo dojít k vyšetřování událostí z předchozích měsíců a amnestování protestujících. Janukovyč se rozhodl 22. února 2014 opustit zemi a přehodit do ruského exilu (přes Krym) (Ritter 2017: 196, Bebler 2015: 195).

2. 1. Anexe Krymu a vypuknutí konfliktu v Donbasu

Faktickou kontrolu nad Ukrajinou tak získala opozice převážně protiruská a nacionalistická, což bylo pro Kreml impulsem pro konání. Je nutno podotknout, že Rusko s největší pravděpodobností plánovalo anexi Krymu již nějakou dobu, konkrétně od války v Gruzii v roce 2008 (Eggert 2014: 53). Je pravděpodobné, že definitivní rozhodnutí padlo po summitu v Bukurešti, kdy NATO přislíbilo Ukrajině budoucí členství (Bebler 2015: 194). V únoru 2014 prezident Janukovyč uprchl do exilu, a následně byl parlamentem v rozporu

s ústavou zbaven mandátu. Prozatímním prezidentem byl jmenován Oleksandr Turčynov (BBC 2014). Již během Euromajdanu probíhali i akce na podporu prezidenta Janukovyče občany, kteří byli nakloněni Rusku (Antimajdan), 26. února 2014 došlo před budovou parlamentu v Simferopolu ke střetu proruských a proukrajinských demonstrantů. Proruští protestující požadovali oddělení Krymu od Ukrajiny a žádali o asistenci z Moskvy. Den na to, maskované jednotky obsadily vládní budovy v Simferopolu a premiérem Krymu byl jmenován Sergej Aksyonov, Rus z Moldavska. Ruské státní Dumě byl předložen ústavní návrh ohledně přijímání nových subjektů do Ruské federace, návrh obsahoval zejména ospravedlnění inkorporace částí Ukrajiny na základě diskriminace minorit. V reakci na to Shromáždění Krymských Tatarů zahájilo, s drtivou většinou pro, právní procedury k obnovení vlastní autonomie (Bebler 2015: 195).

Následně 27. - 28. února proruští ozbrojenci obsazují klíčové budovy v Simferopolu (BBC 2014). Ruské jednotky s pomocí lokálních milic rychle získaly kontrolu nad strategickými body spojujícími Krym se zbytkem Ukrajiny, začaly okupovat krymské přístavy a letiště, budovy médií a v podstatě nakonec celý poloostrov. Anexe byla provedena s takovou profesionalitou a rychlostí, že je naprosto jisté, že byla připravena a plánována. Ruská federace měla ještě před anexí okolo Sevastopolu nasazeno dva tisíce příslušníků námořní pěchoty, ke kterým se na začátku března připojilo sedm tisíc příslušníků speciálních jednotek a dalších 15 tisíc vojáků běžné pěchoty. Celá akce byla mnohem lépe připravena a provedena než v Gruzii v roce 2008. K úspěchu akce přispělo více faktorů, anexe byla přivítána nemalou částí krymské populace, zároveň vojáci ruské námořní pěchoty byli legálně delší dobu umístěni v Sevastopolu, takže měli dobrou představu o místních podmínkách. Ukrajinské bezpečnostní služby selhaly v odhalení těchto příprav, ukrajinské jednotky nedostaly včas rozkazy odporovat, a proto se vzdaly bez jediného výstřelu, zároveň většina z nich rychle změnila stranu. Současně většina ukrajinského námořnictva padla pod ruskou kontrolu (Bebler 2015: 196).

Referendum o připojení Krymu k Ruské Federaci bylo svoláno na 27. února 2014, nicméně z důvodu nedostatečného času k přípravě proběhlo až 16. března. Předmětem hlasování byly dvě otázky: 1. Podporujete připojení Krymu k Rusku, jako subjekt Ruské Federace? a 2. Podporujete obnovení ústavy Krymské republiky z roku 1992 a status Krymu jako součást Ukrajiny (Grant 2015: 68-69). Referendum tak opomíjelo dvě teoreticky možné volby – setrvání součástí Ukrajiny za současných ústavních podmínek, nebo úplná nezávislost Krymu. Nutno dodat, že referendum neodpovídalo demokratickým standardům. Bylo zatíženo přítomností cizích okupačních sil, nepochybně patřícím k ruským ozbrojeným

silám). Podle krymských úřadů se volby účastnilo 81 % registrovaných voličů, z nich se téměř 97 % vyslovilo pro připojení Krymu k Rusku. Nicméně, vzhledem k nemožnosti kontroly nezávislými pozorovateli nelze zaručit pravdivost těchto údajů. Proti se vymezila minorita krymských Tatarů, kteří si přáli setrvat součástí Ukrajiny a referendum bojkotovali. Ukrajinské úřady odmítli uznat legalitu referenda z důvodu neústavnosti (Bebler 2015: 196-197).

Den po konání referenda, 17. března 2014, prezident Vladimir Putin podepsal vládní nařízení o uznání Krymské republiky. Stejný den ruské instituce schválili připojení Krymu k Ruské federaci (Grant 2015: 70-71). Ukrajinská vláda Rusko obvinila z agrese a porušení mezinárodního práva, a naopak prezident Vladimir Putin hájil anexi právem krymských občanů na sebeurčení, a zároveň mnohem silnějším historickým nárokem na Krym, neboť Krym byl de facto mnohem déle součástí ruského státu. Není pochyb, že z hlediska ukrajinského ústavního a právního pořádku bylo vyhlášení nezávislosti a referendum protiprávní a neústavní (Bebler 2015: 199-200).

Anexe Krymu povzbudila etnicky ruské separatisty ve východní a jižní Ukrajině, kteří doufali, že Moskva bude postupovat podle stejného scénáře. V dubnu 2014 proběhly masové demonstrace proti Kyjevu, došlo k okupaci úředních budov, bourání ukrajinských symbolů. V Doněcku a Luhansku byly 11. května 2014 proklamovány nezávislé Lidové republiky (BBC 2014). Na rozdíl od Krymu zde situace rychle přerostla v otevřený konflikt mezi ukrajinskými bezpečnostními silami a separatisty více či méně otevřeně podporovanými Ruskem. Tento konflikt v Donbasu stále trvá, a již má za oběť více než 10 tisíc životů (Bebler 2015: 200-206, Council on Foreign Relations 2020).

Z výše psaného je patrné, že ukrajinsko-ruské vztahy nikdy nebyly idylické. Ukrajina od svého vzniku v roce 1991 bojuje s ruskými zásahy, a je do značné míry postižena nesourodostí svého obyvatelstva, neboť značná část Ukrajinců, převážně na východě a jihu země není nakloněna myšlence jednotného ukrajinského státu. Po rozpadu Sovětského svazu se Rusko nesmířilo se ztrátou vlivu v řadě bývalých „satelitů“, a ani smíření se se samostatnou Ukrajinou, která by se dokonce mohla upínat na západní struktury, nebylo v ruském zájmu, a již od počátku ruská strana dělala vše, aby raná léta nového státu znesnadňovala, zejména sporem o uznání ukrajinských hranic (Zubov 2015: 695-697).

Ruská zahraniční politika nepochybně naznačila změnu s nástupem Vladimira Putina do prezidentského úřadu. Putin zpočátku svého působení pracoval na zlepšení vztahů se západem, a dokonce jistou dobu bylo pravděpodobné i ruské členství v NATO (Trenin 2012). Proměna Putinovi politiky a rozkol se západem je patrný od barevných revolucí

v post-sovětském prostoru (zejména gruzínská Růžová revoluce a Oranžová ukrajinská revoluce). Definitivním ukazatelem budoucnosti ruské zahraničně-bezpečnostní politiky bylo vypuknutí války v Gruzii na počátku roku 2008, za nápadně podobných okolností jako pozdější anexe Krymu a konflikt v Donbasu. V roce 2008 se nabízela otázka, zda bude případ Gruzie ojedinělým, nebo jestli dojde k replikaci stejného scénáře v jiném sousedním státu. Již tehdy existovala obava z podobného scénáře v případě Ukrajiny, Roy Allison správně předpovídal ruský zásah v Ukrajině z titulu „ochrany“ ruských občanů mimo území Ruské federace (Allison 2008: 1145-1146, 1167-1168).

3. Analýza příčin anexe Krymského poloostrova

Po rozpadu Sovětského svazu Ruskou zahraniční politikou utvářely tři hlavní školy: Atlanticistická, Neo-slavofilistická a Imperialistická. Atlanticisté viděli budoucnost Ruska v úzké spolupráci se Západem, demokratizaci a integraci do Evropských struktur. Neo-slavofilistická škola byla nejméně zastoupená. Neo-slavofilistická idea zahraniční politiky spočívala v izolaci od mezinárodního systému a upuštění od jakýchkoliv mocenských ambicí. Razila, že se Rusko musí vzdát svých periferií, neboť nemá dostatek sil je udržet, a taková snaha vede jen ke zkáze Ruska jako takového. Poslední, Imperialistická škola, také známá jako tzv. Rudo-Hnědá (komunisticko-nacionalistická) koalice naopak prosazovala kontinuitu se zahraničními politikami předrevolučního Ruska a Sovětského svazu. Tento proud stál v přímé opozici proti Atlanticistům. Zatímco západně orientovaní liberálové viděli pád Sovětského svazu jako příležitost a počátek cesty k lepší budoucnosti, imperialisté viděli „tragédii, kterou je nutné zvrátit“, a to nikoliv jen pro Rusko, nýbrž pro mezinárodní systém jako celek (Ambrosio 2005: 20-32). Imperialistická škola se hlásila ke geopolitické teorii Euroasianismu, která spočívá v tom, že Rusko nepatří do Evropy nebo Asie, naopak je jakousi kategorií samo o sobě a nepotřebuje západ k vlastní modernizaci (méně vyhranění euroasianisté) a zároveň jeho poloha je ideální pro budování světové mocnosti, k čemuž je předurčeno (více vyhranění euroasianisté) (Clover 1999: 9). V prvních letech dominovala zahraniční politice nově vzniklé Ruské federace Atlanticistická škola zosobněná ministrem zahraničí Andrejem Kozyrevem, jeho nástupce v ministerské funkci, Jevgenij Primakov, který do úřadu nastoupil v roce 1996, utvářel politiku tak, že se nápadně blížila doktríně euroasianismu (Ambrosio 2005: 31-33, Clover 1999: 10).

Ke konci působení prezidenta Borise Jelcina byla ruská zahraniční politika na svém nejnižším bodu, v tom smyslu, že Rusko v této době bylo nejméně schopné působit jako výrazný aktér. Jelcinův nástupce, Vladimir Putin, nastupoval do úřadu v situaci, kdy Rusko čelilo řadě problémů (rok 1999). Zejména palčivým problémem byl zhoršující se vztah se Západem, a zároveň slabé mezinárodní postavení Ruska, které v této době hrálo roli pouze sekundární, tedy bylo přinejlepším regionálním hegemone (Lo 2002: 157, Slobodchikoff 2017: 76). Nutno dodat, že v této době Ruská federace řešila především otázku vlastní identity a role, kterou má sehrávat v mezinárodním systému. Dnes je nepochybné, že Rusko (nebo alespoň Vladimir Putin) má v této otázce jasno Pád sovětského svazu označil za „největší geopolitickou katastrofu století“, a vyjádřil se, že Rusko se samo rozhodne, jakým tempem, jakým způsobem a za jakých podmínek bude postupovat směrem k demokratizaci (Studzinska 2015: 22, Kanet 2012: 26, Wilson 2017: 11). Sumantra Maitra se domnívá, že

původní zahraniční politika Vladimira Putina, která sblížovala Rusko se Západními státy nikdy nebyla upřímná, naopak šlo od začátku o pragmatickou dočasnou alianci se Západem v duchu realistické teorie (*bandwagoning*), od které se Ruská federace odvrátila v okamžiku, kdy byla tato aliance více prospěšná pro Západní státy, než pro Rusko¹⁴. Nelze ji tak vnímat jako odvrát od dlouhodobě realistické politiky Ruska (Maitra 2014: 125). Bez ohledu na to, místo snahy o spolupráci se Západními státy Rusko usiluje o realizaci euroasijského projektu a úzkou spolupráci zejména s Čínskou lidovou republikou, neboť spolupráce se Západními státy se ukázala být v rozporu s ruskými velmocenskými ambicemi. Autoři Krickovic a Pellicciari navíc predikují, že pokud by se ukázalo, že tento projekt neumožní Ruské federaci usilovat o své ambice, opustí ho také (Krickovic & Pellicciari 2021).

Gruzie a Ukrajina byly součástí Sovětského svazu, a tedy jsou součástí prostoru, který by si Rusko s imperiálními tendencemi chtělo nárokovat do své sféry vlivu. V obou státech Rusko využilo menšin, které aktivně podporovalo (dodávky zbraní, vojenský trénink, a přímá účast ruských vojenských jednotek), k tomu, aby ublížilo centrálním vládám těchto států po tom, co tyto státy zahájily procesy, které by je začlenily do evropských struktur a NATO (Studzinska 2015: 23-37, Matsaberidze 2015: 3-11). Mimo to v těchto státech Rusko využívá dvou společných destabilizačních mechanismů: podporuje proruské politiky a frakce, a „rozdává“ ruské pasy. Tento *modus operandi* je v současné době Ruskou federací aktivně opakován i v Moldavsku, Arménii, Azerbajdžánu a Baltických státech (Studzinska 2015: 37). Ruské praktiky na Ukrajině (2014) se výrazně neliší od těch v Gruzii (2008) a Moldavsku (1992) (Jonsson & Seely, 2015: 21). Ruská federace opakovaně využívá zamrzlých konfliktů s cílem vyvíjet tlak na post-Sovětské republiky ve snaze opětovně rozšířit svou sféru vlivu v územním rozsahu bývalého sovětského prostoru (Braun 2014: 37). Za nejpozdější moment spojovaný s proměnou rusko-západních vztahů lze považovat nástup Vladimira Putina do prezidentského úřadu po volbách v roce 2012 (k otázce protestů ohledně těchto voleb a potenciální vliv těchto protestů na proměnu ruské zahraniční politiky níže).

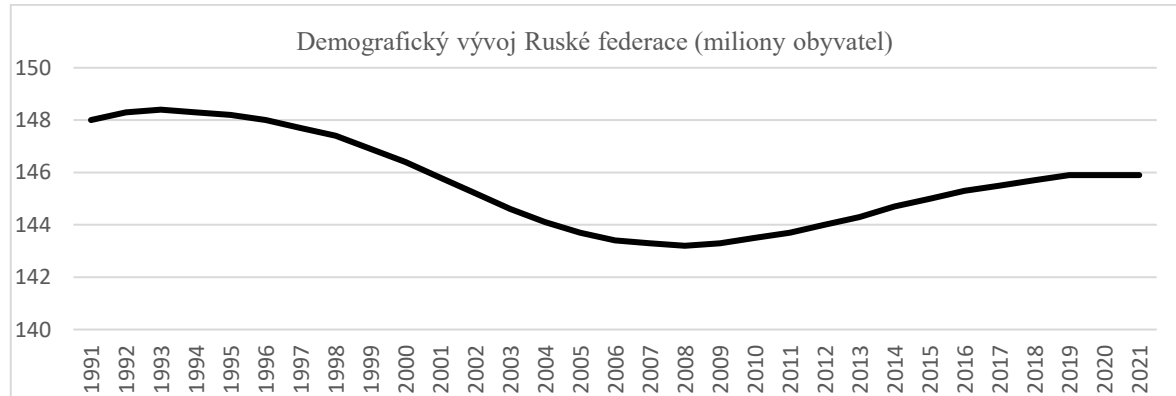
3. 1. Příprava Ruské federace na anexi

Destabilizační aktivity Ruska společné pro výše zmíněné země nejsou jediným ukazatelem, který by nás mohl upozornit na to, že Rusko má dlouhodobě imperiální ambice. Jak již bylo zmíněno v první kapitole, ofenzivní realisté rozeznávají dva základní druhy moci – moc latentní a moc vojenskou, kdy moc latentní je provázána se socio-ekonomickými ukazateli jako populace a státní bohatství, zatímco vojenská moc je určena zejména velikostí armády

¹⁴ K dočasné spolupráci států uvnitř mezinárodního systému viz Kapitola 1.

a jejích podpůrných námořních a vzdušných jednotek (Mearsheimer 2001:56, Gilpin 1981: 31). Zároveň jak již bylo zmíněno v teoretické části, nejde primárně o moc absolutní, naopak pokud chce stát posilovat svoji pozici v rámci mezinárodního systému, musí usilovat o zvyšování své relativní moci¹⁵, tím spíše má-li ambice stát se světovým hegemonelem.

Růst vojenské moci je podmíněn dvěma hlavními faktory: 1. dostatečný „lidský kapitál“ a 2. dostatek financí investovaných do zbrojení. Nejprve tedy k prvnímu bodu, ruská populace činí zhruba 145 milionů obyvatel, což řadí Ruskou federaci na deváté místo v počtu obyvatel na světě¹⁶, a došlo od rozpadu sovětského svazu k populačnímu poklesu, který od roku 2009 následuje mírný populační růst (World Population Review 2021)., Michael Kofman upozorňuje na to, že počet obyvatel není jediným faktorem ovlivňujícím vojenskou moc a bývá často přeceňován. Jinými slovy Rusko stále má dostatek obyvatel pro budování vojenské síly, navíc, populační trend se pro Rusko pomalu zlepšuje (Kofman 2020). Mnohem větším nedostatkem je pro Rusko kvalita lidského kapitálu – ve smyslu možností rozvoje, který tento autoritativní režim jedincům umožňuje (Kofman 2020). Touto problematikou se autor zabývá v další podkapitole v souvislosti s některými praktickými dopady demokracie na ekonomickou sílu státu.

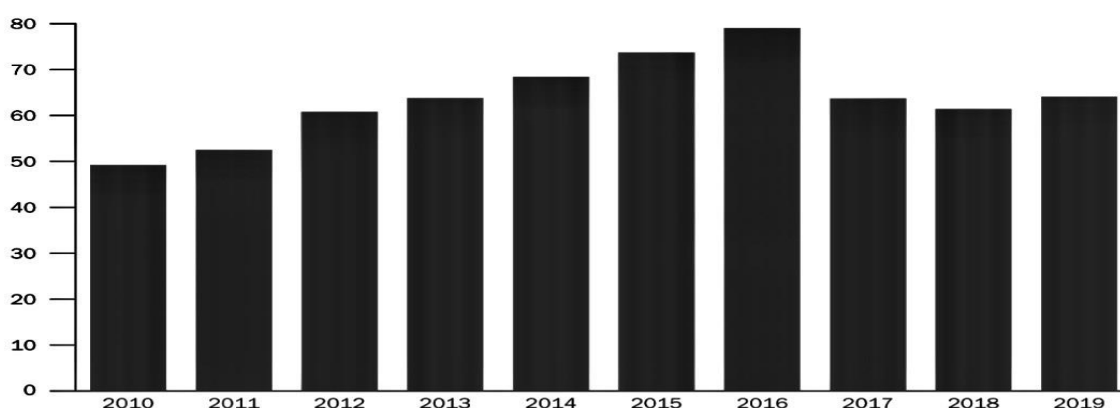
Graf č. 1: vyjadřuje demografický vývoj na území současné Ruské federace (World Population 2021). Graf reflektuje populační propad a následný pozvolný nárůst od rozpadu Sovětského svazu po současnost.

Druhým bodem, jsou náklady na zbrojení, které v případě Ruské federace dlouhodobě narůstají, a to nikoliv zanedbatelně. Na základě dat Stockholm International Peace Research Institute lze dovodit, že během posledních dvaceti let narostly ruské výdaje na zbrojení o více než 175 %. V roce 2019 činily 3,9 % hrubého domácího produktu, tedy

¹⁵ K absolutní a relativní moci viz. podkapitola věnující se koncepci moci

¹⁶ Za Čínou, Indií, USA, Indonésií, Pákistánem, Brazílií, Nigérií a Bangladéšem

po relativní stránce více než v tomto roce investovaly Spojené státy americké (největší byly ruské výdaje v roce 2016, a to 5,5 % HDP). V posledním desetiletí se Rusko stabilně drží mezi prvními pěti státy ve výdajích na zbrojení, v roce 2019 bylo na čtvrtém místě, tedy za Spojenými státy, Čínou a Indií. Nicméně výdeje na zbrojení nejsou jediným měřítkem vojenské síly, je nutné brát v potaz další faktory: morálka, indoktrinace, připravenost k nasazení, zkušenost jednotek z předchozích konfliktů, pozůstatky velkého množství konvenčních zbraní z období studené války, a zároveň i další zbraně, kterými Rusko disponuje, zejména ty nukleární. Lze tedy předpokládat, že faktická vojenská moc Ruské federace je ještě vyšší (Wezeman 2020).

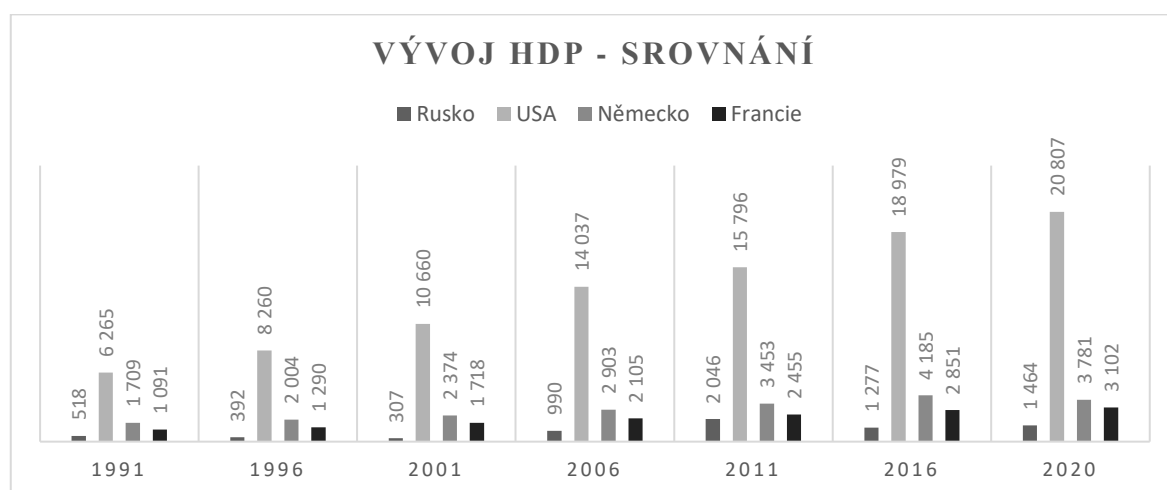

Graf č. 2.: vyjadřuje ruské roční výdaje na zbrojení mezi lety 2010-2019 v bilionech amerických dolarů (přepočteno na hodnotu dolaru v roce 2018). (Zdroj: Wezeman, S. (2020, 27. duben). *Russia's military spending: Frequently asked questions*)

Tato data navíc vyjadřují jen výdaje ve srovnání s obvyklou tržní hodnotou zbraní, nicméně mnohem lepší pro komparativní analýzu výdajů na zbrojení je počítat s tzv. *purchasing power parity*, která zohledňuje rozdíl v ceně napříč státy. Na základě tohoto indexu jsou ruské roční výdaje za posledních pět let ekvivalentní spíše částce někde mezi 150-200 biliony dolarů. Zároveň, na rozdíl od některých dalších států dominujících ve výdajích na zbrojení, Ruská federace produkuje většinu své výzbroje sama, což značně snižuje náklady. Při zohlednění těchto faktorů a toho, že Rusko nepochybně utrácí ještě nemalé peníze do tajných programů, je pozice Ruské federace mnohem lepší (Kofman 2019). Na druhou stranu je nutné zohlednit, že jistá část výdajů na zbrojení je v současnosti ovlivněna rostoucími náklady již trvajících konfliktů, ve kterých Rusko participuje (Sýrie, Ukrajina). Nicméně, tyto náklady patrně budou znatelně nižší než kupříkladu náklady vynaložené Spojenými státy americkými, vzhledem k menšímu počtu nasazených jednotek

(zatímco USA má v zahraničí přes 200 000 vojáků, u Ruska jde sotva o čtvrtinu, a to, pokud počítáme i jednotky nasazené na Ukrajině (Wezeman 2020)¹⁷.

Zvyšování nákladů investovaných do zbrojení zároveň patrně souvisí s rostoucími cenami plynu a ropy mezi lety 2000 a 2017. Za tuto dobu se průměr prostředků získaných z exportu těchto zdrojů v přepočtu na občana téměř zdvojnásobil. Ruská federace je zemí s největší světovou zásobou zemního plynu, druhou největší zásobou uhlí a je i na světové špičce států vlastnících ropu. Velká část ekonomiky je tak založena na exportu nerostných zdrojů, slabou stránkou ruské ekonomiky je ale lidský kapitál, díky němu se od roku 2017 ekonomické posilování Ruska spíše zpomaluje (Naikal, Emelyanova, Nemova, Lange & Sanghi 2019). Dmitry Gorenburg zmiňuje ještě jeden organizační faktor, který značně zjednodušil ruskou anexi. Ruská federace měla na území Ukrajiny již alokováno 25 000 mužů, a to legálně na základě smlouvy s Ukrajinou z roku 1997. Pochopitelně, přítomnost jednotek na území cizího státu značně usnadňuje případnou invazi. V současnosti má Rusko vojenské základny také v Moldavsku, Kyrgyzstánu a Arménii (Gorenburg 2014).

Graf č. 3: Srovnání vývoje HDP (v miliardách amerických dolarů) Ruské federace, Spojených států, Francie a Německa (Macrotrends 2021).

3. 2. Potenciální hrozby z pohledu Ruské federace

Jak již autor popisuje v první kapitole, realistické teorie tvrdí, že státy usilují o kumulaci moci pro zajištění bezpečí (Mearsheimer 2001: 17, Smit, Snidal 2008: 133, Waltz 1979: 118-129). Otázkou je, co konkrétního by mohlo vzbuzovat obavy Ruské federace, a tak i motivovat Rusko k silovým krokům. Jedním z možných vysvětlení je obava Ruské federace

¹⁷ V roce 2020 měly Spojené státy americké v zahraničí nasazeno přes 220 000 vojáků, zatímco Ruská federace oficiálně jen 20 000. Mimo to se odhaduje dalších 28 000 na Ukrajině (Wezeman 2020).

z rozšiřování NATO a Evropské unie směrem na východ, zejména od války v Gruzii v roce 2008, po které EU začala aktivně usilovat o užší spolupráci s Ukrajinou a dalšími bývalými sovětskými republikami¹⁸ (Trenin 2014). Je na místě poznamenat, že množina států, se kterými EU začala aktivně vyjednávat, se shoduje s množinou států, ve které Rusko využívá destabilizačních praktik. O užší spolupráci s Ukrajinou nicméně měla zájem i Moskva, a to v rámci Putinova projektu Euroasijské ekonomické unie, která měla být konkurencí Bruselu. Ukrajina tak byla předmětem střetu geopolitických ambic Evropské unie i Ruské federace, a ač se prezident Janukovyč nejprve snažil balancovat mezi Západem a Východem ve snaze vytěžit ze speciálního postavení Ukrajiny co nejvíce, nakonec podlehl ruskému tlaku ve formě kombinace „cukru a biče“ (obchodní bariéry a balíčky pomoci) a odmítl podepsat asociační dohodu s Evropskou unií¹⁹ (Trenin 2014).

Timothy Snyder se domnívá, že zájem Ruské federace o Ukrajinu je součástí dlouhodobé konzistentní politiky Ruska, tzv. doktríny Euroasianismu, kterou je možné pozorovat od roku 2012, která v domácí politice znamená odvracení se od střední třídy, konzervativní hodnoty (ve smyslu distancování se od liberálního Západu, který je označován za dekadentní), v zahraniční politice pak vymezení se proti Evropské unii, která je vnímána jako dekadentní, a je nenávratně předurčena k zániku (Snyder 2015: 19:10-20:46). David Matsaberidze zdůrazňuje, že ruská zahraniční politika má dvě dimenze: praktickou a ideologickou. Ideologická dimenze spočívá v tom, že Rusko vnímá vstup bývalých sovětských republik a dalších „spojenců“ do západních struktur jako urážku, a to bez ohledu na to, že ani NATO ani EU nejsou primárně organizace proti-ruské – jinými slovy: ať je jejich účel jakýkoliv, fungují bez Ruské federace na „jejím“ území, což je útok na její status a vliv (Matsaberidze 2015: 81).

Praktická rovina přímo vychází z toho, že Rusko vnímá EU a NATO jako organizace, které jsou nastavené protirusky a představují přímé bezpečnostní riziko. Proto dělá Ruská federace vše proto, aby si udržela nárazové pásmo před svými vlastními hranicemi (Matsaberidze 2015: 81). Koneckonců, tato praktika není v ruské, potažmo ještě sovětské zahraniční politice nic nového. Kupříkladu notoricky je známo Stalinovo ochranné pásmo utvořené při dělení poválečné Evropy, které zahrnovalo řadu států, které formálně nebyly součástí Sovětského svazu, ale po faktické stránce měly komunistické vlády a byly součástí Varšavské smlouvy (Center for European Studies 2021). Samotné nárazové pásmo bylo jen vyjádřením strachu ze Západu, který je v Rusku přítomný velmi dlouho. Ještě před

¹⁸ Arménie, Azerbajdžán, Moldavsko, Bělorusko a Gruzie (Trenin 2014).

¹⁹ Podrobněji v Sedelmeier 2015: 419, Ritter 2017: 192.

Studenou válkou zažilo Rusko několik válek se západními evropskými zeměmi, tyto defensivní války (zejména tažení Napoleona Bonaparta a Adolfa Hitlera) pak do ruské mentality vryly strach z útoku ze západu. Druhá světová válka, stejně jako Studená válka pak byly jakýmsi vrcholem této zkušenosti²⁰, neboť přidaly dimenzi ideologické konfrontace a souboje o samotné přežití. Studená válka byla pro Rusy válkou o suverenitu a nezávislost na zahraničním tlaku. V současnosti je pro Rusko NATO dalším potencionálním útočným (Tsygankov 2018: 101-104). Andrej Krickovic a Igor Pellicciari se naopak domnívají, že rozšiřování NATO směrem na východ je vzhledem k arzenálu Ruské federace spíše hrozbou pro ruskou prestiž v mezinárodním měřítku (v tom smyslu, že aspirující světová mocnost takové chování nemůže připustit, neboť chce být respektována) než samotnou ruskou existenci (Krickovic & Pellicciari 2021: 87).

S rozpadem Sovětského svazu a zhroucením nárazového pásma si Rusko dobře uvědomovalo jeho hodnotu, a i když v této době byla Moskva příliš slabá pro to, aby si vynutila zachování pásma přímo, dělala (a dělá) vše proto, aby udržela co nejvíce bývalých spojenců pod svojí kontrolou nepřímo, prostřednictvím diplomatického tlaku, ekonomické dominance a podpory pro-ruských regionů. Po rozšíření NATO o bývalé členské státy Varšavské smlouvy v letech 1999 a 2004, nabídce eventuálního členství Gruzii a Ukrajině na summitu v Bukurešti (2008) a zahájení užší spolupráce s Azerbajdžánem, Arménií (2005) a Moldavskem (2006) si Rusko naplno uvědomilo, že nemůže udržet regionální dominanci nenásilným způsobem (Toucas 2017). Timothy Snyder tvrdí, že konflikt na Ukrajině vlastně vůbec není o Ukrajině, naopak jde o Evropu jako celek. Rusko se v rámci doktríny Euroasianismu snaží dostat před Evropskou unií. Nicméně, projekt Euroasijské unie selhal, a především Ukrajina se ho neúčastnila a účastnit nebude (Snyder 2015: 30:00-31:30).

Jeffrey Mankoff tvrdí, že důvodem, proč Ruská federace byla v případě Ukrajiny ochotná přistoupit k anexi, a tedy zajít ještě dál než u dalších bývalých satelitních států, je na jedné straně zvláštní strategický význam Ukrajiny, na straně druhé pak ochota Vladimira Putina zhoršit vztahy se Západními státy. Ruská federace přistoupila k intervencím v post-sovětských republikách v momentě, kdy se objevil důvod obávat se o schopnost je udržet ve své sféře vlivu. (Mankoff 2014: 60-64). V minulosti se Ruské federaci osvědčily nenásilné formy nátlaku, nicméně v případě Krymu bylo přistoupeno k anexi. Pro vysvětlení konkrétního momentu, kdy Rusko rozhodlo o řešení situace násilnou cestou existují dvě

²⁰ Ze strany Ruského režimu a médií byla krize na Ukrajině přímo srovnávána se Druhou světovou válkou (Velkou vlasteneckou válkou). Tento narativ byl zneužit k získání podpory veřejnosti (McGlynn 2018). K potenciální důležitosti vnitrostátního mínění v Rusku v dalších podkapitolách.

možná vysvětlení. Buď šlo o vědomé a plánované rozhodnutí, které stálo na předpokladu, že otevřená konfrontace se Západními státy je výhodná, jak se domnívá Jeffrey Mankoff (Mankoff 2014: 60-68), nebo šlo o spontánní rozhodnutí Vladimira Putina, které bylo založeno na panické reakci a chybách Vladimira Putina, jak se domnívá profesor Snyder (Snyder 2015: 22:00-24:00). Profesor Mearsheimer má za to, že jde ze strany Vladimira Putina o poměrně jasnou zprávu Západním státům. Podle něj není v zájmu Ruské federace připojit celou Ukrajinu, neboť by to mohlo mít obdobnou úspěšnost jako ruská invaze v Afghánistánu. Anexí Krymu jen Západním státům dává na výběr: buď se z Ukrajiny stáhnou a ponechají ji součástí nárazového pásma mezi Východem a Západem, nebo ji Ruská federace „nechá shořet“, neboť toto by bylo přijatelnější než ji ponechat pod vlivem Západních států (Mearsheimer 2015: 23:00-24:20).

Daniel Treisman se nedomnívá, že by se Ruská federace v blízké minulosti před samotnou anexí obávala toho, že by Ukrajina mohla vstoupit do NATO, ač je geopolitická rovina důležitá a je silným motivem k ruskému zásahu, nevysvětluje, proč k němu došlo zrovna v této době. Ruská federace neměla důvod k silové intervenci, dokud na Ukrajině vládl Janukovyč, se kterým bylo možné na Ukrajinu působit mírovou cestou. Vladimir Putin pravděpodobně ani neočekával, že bude Janukovyč sesazen, v opačném případě by neposkytl Ukrajině tři miliardovou půjčku, na které byl s jeho vládou dohodnut. Anexe, resp. její čas tak byl spontánním rozhodnutím reagujícím na Janukovyčův útěk do exilu. Ruská federace tak reagovala i na následnou nemožnost manipulovat s Ukrajinou bez využití síly (vzhledem k opozičním náladám a chaosu revolučního prostředí) (Treisman 2016: 47-52).

Nepochybně významnou roli hraje také ideologická rovina, tedy ruský strach ze západní evropské kultury, zejména demokratických hodnot a občanské společnosti. Gruzínská růžová revoluce, oranžová ukrajinská revoluce a události Euromaidanu vzbuzují v ruském nedemokratickém režimu obavy, neboť mohou snadno inspirovat občany Ruské federace k něčemu podobnému, což je pro Vladimira Putina a jeho režim přirozeně nežádoucí. V obavě z demokratizace je ruský režim utužován, ruská vláda dělá vše proto, aby potlačila opozici a udržela se u moci (Allison 2014: 1296-1297). Rusko z obavy šíření demokracie na východ dělá vše proto, aby škodilo demokracii na západě. A to jednak tím, že se snaží narušovat vztahy na trans-atlantické rovině, tedy mezi USA a Evropou, a zároveň, mnohem podstatněji mezi jednotlivými státy Evropské unie. Činí tak podporou klientských států, jako je Maďarsko, podporou separatistických tendencí (UK Independence Party ve Spojeném Království, Skotské referendum o nezávislosti), podpora populistických stran (Národní fronta ve Francii), komunistických a fašistických stran. Cílem těchto aktivit je

roztříštit Evropskou unii, která v očích Ruska představuje existenční hrozbu (Snyder 2015: 38:00-41:23). Fungující a aktivní občanská společnost, tak jak se vzedmula v rámci Euromaidanu na Ukrajině, je to, co dělí západní evropské státy od Ruské federace. Fungující stát stojí na zdravé občanské společnosti, proto Rusko podkopává občanskou společnost zahraničních států zvenčí (Snyder 2015: 42:40-44:00). Existuje tak pragmatický důvod, proč podporovat demokratické hnutí v Rusku. Jak říká Roy Allison, ruský režim se bojí demokratického hnutí ve snaze udržet se u moci, a dělá vše proto, aby zabránil svému konci (Allison 2014: 1296-1297).

Mimo to může ruská obava z demokracií existovat i v rovině ekonomické. Mancur Olson tvrdí, že povaha režimu výrazně ovlivňuje jeho předpoklad pro ekonomický růst, a jen demokratické režimy mohou díky respektu k majetkovým právům jednotlivců a podpoře jejich vzdělávání rychleji prosperovat (Olson 1993: 572). Tento závěr potvrzují i Daron Acemoglu, Suresh Naidu, Pascual Restrepo a James A. Robinson ve své studii, ve které se zabývali vlivem demokracie na růst hrubého domácího produktu. Výsledkem jejich empirické studie²¹ bylo potvrzení závěru, že demokracie vede k lepšímu ekonomickému růstu, díky podpoře investic, vzdělání a nízké úrovni občanské nespokojenosti (Acemoglu, Naidu, Restrepo & Robinson: 2019). Jak již bylo zmíněno výše, dlouhodobým nedostatkem ruské ekonomiky je slabý lidský kapitál ((Naikal, Emelyanova, Nemova, Lange & Sanghi 2019), kde tato skutečnost bude více či méně ovlivněna nemožností ruských občanů se plně rozvíjet a realizovat vzhledem k nedemokratické povaze ruského režimu. Ruský strach z demokracií může být založen částečně i na předpokladu jejich rychlejšího ekonomického růstu, a tedy i postupné oslabování ruské relativní moci vůči západním demokraciím. Pokud tedy dle teorie ofensivního realismu stát usiluje o zvyšování relativní moci ve snaze zajistit si bezpečnost, toto by nepochybně ohrožovalo bezpečnostní postavení Ruské federace.

Rusko má tak řadu důvodů proč se obávat demokracie, neboť řada těchto otázek trápí i ruské občany. Mezi lety 2011-2013 došlo k sérii protestů označovaných jako tzv. Sněhová revoluce, největších protivládních demonstrací od rozpadu Sovětského svazu. Protesty reagovaly na pochybně provedené volby do Dumy v roce 2011 a oznámení Vladimira Putina, že se opět hodlá následující rok ucházet o prezidentský mandát. Předmětem protestů byla korupce, a to jak v rovině politické, tak ekonomické (BBC 2011, 10. prosinec; Barry 2011; Kramer & Herszenhorn 2011). V současné době opět dochází k protestům vůči

²¹ Acemoglu a kol. vytvořili dichotomní index demokracie složený z informací z několika datasetů (zmiňují především Freedom House a Polity IV), v analýze jsou zahrnuty všechny světové státy. Pro samotnou analýzu využívají lineární regresi.

ruskému režimu (a zároveň vůči spřátelenému režimu Alexandra Lukašenka v Bělorusku). Současné protesty, zosobněné Alexejem Navalným, který je momentálně uvězněn od doby, kdy se rozhodl navrátit do Ruska potom, co se zlepšil jeho zdravotní stav po otravě, jsou pro ruský režim zdrojem vážných starostí. Stephen Sestanovich se domnívá, že ruský režim i tyto protesty přestojí, nicméně poukazuje na „vyčerpání režimu“ a upozorňuje, že režim Vladimira Putina je v současné době vůči protestům velmi zranitelný (Sestanovich 2021).

3. 3. Západ z pohledu Ruské federace a role Západu v anexi

Státy existují uvnitř mezinárodního systému, nejsou izolovanými aktéry. John Mearsheimer má za to, že anexe Krymu není zaviněna pouze Ruskou federací, a že není možné vysvětlovat tyto události jen „touhou Vladimira Putina resuscitovat sovětské impérium“. Naopak, většinu odpovědnosti sdílí USA a jejich evropští spojenci, neboť se postupným rozšiřováním NATO posouvají čím dál více na východ, blíž a blíž Rusku, čímž Ruskou federaci provokují a ohrožují. Západ měl předpokládat, že v systému, jak ho popisuje realistická teorie, vyvolá toto bezpečnostní riziko ruskou reakci (Mearsheimer 2014: 77). Poznává, že, jde o něco, co by mělo být naprosto jasné. Rusko má spoustu špatných zkušeností s útoky ze západu (zejména Napoleonské války, První světová válka a Druhá světová válka) a Ukrajina vždy byla pro Rusko nárazovou zónou s obrovskou strategickou hodnotou. Není tak složité pochopit, že Rusko nebude tolerovat potenciální hrozbu tak blízko vlastnímu území (Mearsheimer 2014: 82).

Zároveň, jak již bylo naznačeno výše, Rusko nestojí o šíření západních hodnot do Ruska. Spojené státy investovaly nemalé množství finančních prostředků, aby prostřednictvím neziskových organizací vybudovali občanskou společnost na Ukrajině, zejména je nutno zmínit organizaci National Endowment for Democracy (NED). Tato organizace se výrazně angažovala v podpoře pro-západní opozice, po tom, co Viktor Janukovyč zvítězil v prezidentských volbách v roce 2010. Moskva tyto praktiky vnímala jako sociální inženýrství, a obávala se toho, že by k tomuto mohlo dojít i v Rusku (Mearsheimer 2014: 80). Stephanie Pezard a Ashley Rhoades se podobně domnívají, že Rusko reaguje na provokace ze strany Západních států. Rusko má své základní zájmy: udržení ruských hranic a ruského režimu, udržení vlivu v blízkém pohraničí a vize Ruska jako světové mocnosti, se kterou je tak ostatními aktéry zacházeno, které USA ignoruje a má tendenci překračovat vytyčené hranice, což ze strany Ruské federace vede k reakci, za příklad dávají rozšiřování NATO směrem na východ (Pezard & Rhoades 2020).

Michael McFaul naopak tyto Mearsheimerovy úvahy kritizuje. Tvrdí, že vysvětlení anexe provokací ze strany Západních států je nedostatečné, nevysvětluje, proč Ruská

federace přistoupila k násilnému řešení až v tento moment, a zejména se nevypořádává s obdobím spolupráce mezi USA a Ruskou federací, které by nedávalo smysl, pokud Rusko vnímá Spojené státy americké jako bezpečnostní hrozbu. McFaul má za to, že příčinou proměny ruské zahraniční politiky je proměna poměrů uvnitř Ruské federace, zejména protesty označované jako tzv. Sněhová revoluce²² (McFaul 2014). Naopak Sumantra Maitra tvrdí, že zahraniční politika Ruské federace se změnila jen navenek, spolupráce se Západem byla krátkodobá a ryze účelová, tedy bez rozporu s primárně nepřátelským vztahem USA a Ruska (Maitra 2014: 125).

Mearsheimera kritizuje i Stephen Sestanovich, který nesouhlasí s jeho charakteristikou Vladimira Putina jako racionálního vůdce jednajícího podle realistické teorie. Naopak tvrdí, že prezident Putin udělal řadu obrovských chyb: přecenil schopnosti separatistického hnutí na Ukrajině; podcenil ukrajinské ozbrojené síly a naivně předpokládal, že se mu podaří intervenci ruských sil utajit, a to vše, aby podpořil svoji image ve vnitrostátní politice. Z tohoto hlediska nechal Putin přerůst svoje osobní ambice nad racionální objektivní zájmy Ruské federace, což vyvrací pověst politika jednajícího podle realistické teorie (Sestanovich 2014).

Obecně je možné říct, že chování Západních států ovlivňuje zahraniční politiku Ruska. Přirozeně, Rusko neexistuje v mezinárodním systému osamoceno, a tak je nemalá část geopolitických rozhodnutí reakcí na něco co ostatní aktéři udělali nebo naopak neudělali, a dovolili tak Rusku postupovat tak, jak by za jiných okolností nepostupovalo. Již výše se autor zmiňoval o tom, že jednou z příčin konfliktů v anarchickém systému je i absence autority, popřípadě koalice ostatních aktérů, jejichž přítomnost by volbu agrese jako prostředku k dosažení lepšího postavení na úkor ostatních hráčů činila příliš riskantní. V tomto ohledu hraje roli i zkušenost v tom smyslu, že pokud stát učiní riskantní krok a ten se vyplatí, bude mít tendenci toto chování opakovat. V momentě, kdy není nikdo, kdo by výbojně zásahy potrestal, a kdy neexistuje jednotná oponující koalice, roste v agresorovi chuť v těchto zásazích pokračovat, a to tak dlouho, dokud jsou potenciální zisky vyšší než objektivně hrozící rizika (Mearsheimer, 2001: 39-40, Liberman 1996: 3-10).

V tomto případě sehrála jistou roli ruská zkušenost z války v Jižní Osetii. Gruzie se také přibližovala Západním státům, což v Rusku vyvolávalo obavy o svoji sféru vlivu. Ruská federace proto v Gruzii zasáhla, a to podobným způsobem jako později na Krymu (destabilizace, masové udílení ruského občanství a tichá podpory separatistů, později

²² viz předchozí podkapitola

invaze). V tomto případě si Rusko vyzkoušelo, jak budou Západní státy na podobnou agresi reagovat, a když se ukázalo, že nezakročí přímo a jen uvalí sankce, které nebudou důsledně uplatňovat, šlo přesně o zkušenost, která mohla učinit agresi na Krymském poloostrově lákavější, neboť potenciální zisk značně převyšoval rizika (Studzinska 2015:35). Podobný závěr činí i Adrian Karatnycky, který tvrdí, že Ukrajina byla pro Ruskou federaci „pokusným králíkem“, na kterém byly testovány techniky destabilizace a hybridní války²³ a případné reakce Západních států (Karatnycky 2018).

Naopak profesor Stephen Cohen má za to, že anexe je důsledkem příliš agresivní zahraniční politiky administrativy Baracka Obamy. Tvrdí, že Spojené státy v té době nutily Ukrajinu do výběru mezi ekonomickou spoluprací s USA a Evropskou unií oproti spolupráci s Ruskou federací. Po převratu a odchodu Janukovyče do ruského exilu také Obamova administrativa příliš rychle podpořila novou ukrajinskou vládu, což dle něho v Ruské federaci vyvolalo nejistotu a potřebu reagovat takto razantním způsobem (Cohen 2018: 26:00-29:30).

Profesor McFaul s tímto nesouhlasí, tvrdí, že role USA je v tomto ohledu přeceněná. Má za to, že klíčovým faktorem pro ruskou intervenci je ruská vnitrostátní politická dynamika, zejména vítězství Vladimira Putina v prezidentských volbách a následné události tzv. Sněhové revoluce. Domnívá se, že Vladimir Putin bojoval s krizí své legitimacy, kterou se rozhodl řešit tak, že označí demonstranty za zrádce spolupracující s USA a zároveň obvinil Spojené státy z iniciace protestů. Zároveň popisuje dezinformační kampaň z ruské strany, která kupříkladu jeho (v té době zastával pozici velvyslance v Rusku) nařkla z pedofilie a Baracka Obamu srovnávala s vůdcem Islámského státu. Spojené státy dle jeho mínění zasahovaly příliš málo, usilovaly o dohodu mezi ukrajinskou opozicí a prezidentem Janukovyčem, která nakonec padla, když Janukovyč uprchl ze země. Rusko pak dle jeho mínění využilo příležitosti (McFaul 2018: 59:40-1:09:00).

Angela Stent upozorňuje na společné znaky událostí na Krymu a ruské intervence v Sýrii. Tvrdí, že obě události demonstrují, že Rusko má ambice stát se znovu globálním aktérem, ač je ze strany USA stále vnímáno jen jako regionální mocnost. Intervence v Sýrii slouží Ruské federaci ve dvou rovinách, na jedné straně jde o budování vlivu na Blízkém východě, na druhé pak o snahu ukázat spolupracující tvář – ač třeba jen navenek. Má za to, že jednou z příčin obou událostí je americké nepochopení dlouhodobých ruských cílů a neustálá snaha o reset vzájemných vztahů ze strany Washingtonu, kterého Rusko zneužívá

²³ Ke konceptu hybridní války a otázky nakolik je možné tento koncept spojovat s Ruskou federací v podkapitole věnující se koncepci moci v teoretické části práce.

(Stent 2016: 106-113). Ruskou intervencí v Sýrii se zabývá i Dmitry Grafov, ten tvrdí, že zapojením do konfliktu Ruská federace znovu potvrdila své mezinárodní postavení, dostala příležitost k demonstraci síly a ochoty ji využít, a k tomu i příležitost podkopat pozici Spojených států amerických. Především upozorňuje na to, jak se Rusko snaží na Spojené státy vyvíjet tlak prostřednictvím třetího státu, Turecka. Rusko totiž nemá zájem vyvolat samo přímý konflikt s USA, nebrání se ale tomu, aby ho za něj vyvolala Ankara – jde o typický příklad *buck-passing* strategie²⁴. Důvodem proč se Rusko rozhodlo mocensky soupeřit s USA v Sýrii je prostý, odpoutává to pozornost Spojených států od Ukrajiny, které je nebezpečně blízko ruských hranic (Grafov 2019). Fiona Hill pak tvrdí, že intervence v Sýrii je jen dalším způsobem ruské strategie, jak Západní státy odstrašit, neboť současný ruský režim se snaží navenek působit silnější, než je (Hill 2016).

Na základě výše zmíněného lze dovozovat, že jednou z klíčových příčin anexe Krymského poloostrova je zahraniční politika Západních států (zejména USA) vůči Ruské federaci. Diametrálně se však liší názory na to, zda je příčinou slabá politika USA, která nedostatečně reaguje na Ruské revizionistické tendence, či zda jde o příliš agresivní politiku USA, které Rusko ohrožuje, a proto odpovídá dalšími agresemi. Tak či tak, obecně lze dovozovat, že ruská zahraniční politika je převážně reaktivní – ať již oportunisticky reaguje na otevřené možnosti jako nedostatek angažování Západních států ve státech, které jsou součástí ruských geopolitických zájmů, nebo na podněty, které vnímá jako ohrožení své bezpečnosti, potažmo samotné existence.

Nedodržením závazků z Budapešťského memoranda tak Spojené státy a další signatáři nepřímo umožnili Rusku agresi. Pro připomenutí, v rámci této dohody se Ukrajina vzdala jaderných hlavic a přistoupila ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní. Na oplátku se další signatářské státy, tedy Ruská federace, Velká Británie a USA (později jednostranně i Čína a Francie) zavázaly zaručit územní celistvost a bezpečí Ukrajiny. Věc spočívá v právní povaze samotného memoranda, respektive jeho bezcennosti v případě ohrožení Ukrajiny. Samotná povaha textu neukládala těmto státům, žádnou konkrétní povinnost, kromě povinnosti zahájit konzultace v případě, že vyplyne situace zpochybňující plnění těchto záruk. Nicméně memorandum nezakotvovalo jakoukoliv procesní úpravu, která by stanovovala podobu těchto konzultací a případný rozhodovací proces (Vasylenko 2009).

Ukrajina byla zbavena jaderného arzenálu, který by mohla využít k odstrašení Ruské federace od případného aktu agrese, a zároveň se ocitla bez jakýchkoliv právně

²⁴ Snaha státu přimět jiný stát, aby na sebe převzal rizika, kupř. za agresi (Mearsheimer 2001:13).

vymahatelných záruk na pomoc v případě, že by k nějakému aktu agrese došlo. Ukrajina tak byla Rusku ponechána napospas. Ač z pohledu realismu signatářské státy postupovaly racionálně v tom ohledu, že odstranily hrozbu v podobě nekontrolovaných jaderných zbraní, zároveň tak v geopolitické rovině obětovali Ukrajinu, a tak se ohrozily nepřímo, a to tím, že umožnili Ruské federaci realizovat své geopolitické ambice bez rizik, které by jaderné zbraně představovaly.

Samuel Charap a Timothy Colton dodávají, že Rusko k anexi přistoupilo, protože asociační dohoda Ukrajiny s Evropskou unií nutila Ukrajinu do nemožného výběru mezi Ruskem a Západními státy, namísto toho mohlo dojít i k jisté formě třístranné dohody, kterou mohlo něco získat i Rusko (Charap & Colton 2018). Vasif Huseyn zdůrazňuje, že postoje Západních států a Ruské federace vůči Ukrajině jsou ve své podstatě obdobné. Ukrajina je předmětem geopolitických zájmů obou a ač samozřejmě mezi těmito aktéry existují ideologické rozdíly, z hlediska realistické teorie tyto rozdíly nehrají žádnou roli. Domnívá se, že anexe paradoxně pomohla zájmům Západních států, neboť vzhledem k násilnému postupu ze strany Ruska lze předpokládat ze strany Ukrajiny příklon spíše na Západ (Huseynov 2017: 590-592). To samé akcentuje i John Mearsheimer, srovnává přístup Ruské federace k Ukrajině s americkou Monroovou doktrínou. Stejně jako Spojené státy netolerují cizí mocnosti na západní polokouli, tak si Rusko nepřije cizí mocnosti poblíž svých hranic (Mearsheimer 2015: 24:30-25:15). Obdobný závěr vyvozuje i Paul Miller, který tvrdí, že Západní státy (primárně USA) jednaly naprosto v souladu s ofensivním realismem a Ukrajina byla jen bojištěm na kterém s Ruskem zápasili o mezinárodní postavení a vliv (Miller 2014).

3. 4. Některé další možné příčiny anexe

Pro úplnost považuje autor této práce za vhodné se věnovat, byť jen stručněji, některým dalším možným příčinám. První z nich je Putinem deklarovaná vůle bránit rusky mluvící obyvatelstvo na Ukrajině po útěku Janukoyče do ruského exilu. Při stejné příležitosti Vladimir Putin ujistil, že ruské manévry v tu dobu probíhající v těsné blízkosti ukrajinských hranic, jsou dlouho plánované, a se situací nesouvisí (CBS News 2014, 4. březen). Autor této práce se nedomnívá, že by Ruská federace jednala z obavy o rusky mluvící obyvatelstvo v bývalých Sovětských republikách a satelitních státech. Jak píše Roy Allison, tato argumentace založená na společné identitě, a tedy i odpovědnosti Ruské federace vůči rusky mluvícím menšinám, je nepřesvědčivá a působí jako účelově smyšlená. Naopak ale mohla sehrát významnější roli při získávání podpory této minority (Allison 2014: 1296). K tomuto

závěru přispívá i to, že Ruská federace opakovaně využívá distribuci ruských pasů k tomu, aby rozšiřovala menšiny s ruskou národností v řadě států, za účelem jejich destabilizace a podkopávání centrálních vlád (Studzinska 2015: 37). Lze se tedy domnívat, že ruská menšina není důvod Ruské angažovanosti na Ukrajině, ale jen záminka.

Účelová byla i forma, jakou byla ze strany Vladimira Putina přislíbena ochrana ruské minority. Putin byl opatrný, aby používal pojmy „ruský občan“ (tzn. kdokoliv s ruským pasem) a „rusky mluvící“ (což je velmi široká kategorie zahrnující většinu ukrajinské populace) namísto „etnický Rus“. Zároveň byl používán pojem „krajané“ (*sootchestvenniki*), který v podstatě neobsahuje konkrétní definici. Ruská federace tak mohla hrát na vlasteneckou notu doma i u zahraničních separatistů, aniž by přislíbila ochranu všech etnických Rusů (Mankoff 2014: 64). Kombinace takto vágní formulace, pod kterou lze zařadit každého kdo „mluví rusky a má rád Rusko“ v kombinaci s absencí mezinárodněprávních předpokladů k tzv. nápravné secesi (viz níže) by mohla posloužit k ospravedlnění ruské intervence v mnoha zemích (Delwaide 2014: 179).

Ruská strana ústy Vladimira Putina obhajovala odtržení Krymského poloostrova konceptem práva národů na sebeurčení. Tento koncept je v ryzí podobě z hlediska mezinárodního práva převážně omezen na případy související s dekolonizací, tedy jde spíše o historický případ. V současné době je princip práva národů na sebeurčení korigován principem ochrany územní celistvosti existujících států s jedinou výjimkou, která je aplikovatelná v současnosti. Touto výjimkou je případ tzv. nápravné secese (odtržení), v případech, kdy je předmětný národ či menšina soustavně a hrubě omezována na právech suverénním státem. K takovému jednání ze strany Ukrajiny vůči ruské menšině nicméně nedošlo (Grant 2015, 69-71; Malenovský 2014: 101-103).

Současný problém s ruskou minoritou je důsledkem Stalinovy strategie. Stalin vědomě rozdělil Sovětský svaz na sovětské socialistické republiky takovým způsobem, aby hranice nekorespondovaly s etnickým dělením a uvnitř nich ještě vytvořil autonomní jednotky. Důvod pro tuto plánovanou diverzitu je poměrně prostý: Stalin chtěl zabránit vzniku jakéhokoliv výraznějšího nacionalistického hnutí namířeného proti Moskvě. Národnostní menšiny sloužily jako pojistka proti národním odporu vůči Moskvě. Kupříkladu Ukrajina měla ještě před připojením Krymu silnou ruskou a židovskou menšinu. Připojení Krymu Nikitou Chruščovem v roce 1954 přidalo novou menšinu Krymských Tatarů a zároveň zvětšilo ruskou minoritu. Po rozpadu SSSR vyústila tato praxe sovětských vůdců v etnické spory v řadě post-sovětských republik, kupříkladu v Gruzii, Moldavsku a samozřejmě na Ukrajině. Těchto konfliktů pak k dosažení svých ambic mohla využít Ruská

federace (Mankoff 2014: 62). Za nepřímou příčinu anexe tak lze považovat i Stalinovo vědomé stanovení hranic jednotlivých sovětských socialistických republik a vytváření autonomních jednotek uvnitř nich, neboť kdyby tento problém neexistoval, nebylo by možné ho využít.

Referendum o odtržení Krymu a přičlenění k Ruské federaci navíc ani není možné považovat za svobodnou volbu obyvatel poloostrova odpovídající demokratickým standardům, neboť proběhlo za přítomnosti ruských okupačních sil (Bebler 2015: 196-197). K odtržení Krymu zcela nepochybně došlo v rozporu se zákazem využití síly zakotveném čl. 2 Charty Organizace spojených národů. Agrese, které se Ruská federace dopustila²⁵ činí referendum protiprávním. Ostatním státům tak z mezinárodního obyčejového práva vzniká povinnost neuznat vzniklou entitu, neboť vznikla v rozporu s kogentními mezinárodněprávními normami. Jinými slovy z hlediska mezinárodního práva je Krym nadále součástí Ukrajiny (Malenovský 2014: 100-103). Tato argumentace ze strany Ruské federace je tak nepochybně naprosto účelová, sebeurčení ruské menšiny v rámci anexe nehraje roli. Navíc šlo o zcela evidentní porušení mezinárodních právních norem (Motyl 2014: 59-60). Z tohoto pohledu nelze považovat podporu práva na sebeurčení ruské minority za opravdovou, seriózní příčinu anexe.

Jistou roli mohly sehrát i personální ambice Vladimira Putina. Profesor Snyder se domnívá, že jednou z příčin anexe je série chyb Vladimira Putina (Snyder 2015: 21:40-24:00). Fjodor Lukyanov má za to, že Rusko pod vládou Vladimira Putina je výrazně odlišné od Ruska za jeho předchůdce Borise Jelcina, stejně tak je odlišné od Sovětského svazu. Vidí Putinovi ambice učinit z Ruska opět světovou velmoc jako jeden z hnacích faktorů ruské zahraniční politiky (Lukyanov 2008). Stejně tak Alexander Motyl vnímá události na Ukrajině jako důsledek Putinových rozhodnutí. Tvrdí, že Putinovy ambice ho dostaly do situace, kdy Západ musí zakročít, pokud neustoupí, a on nemůže ustoupit, protože by to oslabilo jeho pozici ve vnitrostátní politice, neboť jeho kariéra je postavená na obrazu silného a populárního vůdce, který Rusku navrátí jeho velmocenskou pozici. Selháním v tomto konfliktu by se prezident Putin absolutně zdiskreditoval (Motyl 2014).

Naopak Elias Götz má za to, že ruská politika není tvořena ambicemi konkrétního lídra, ale vychází z objektivních geopolitických příčin (Götz 2015: 7–8). Tvrdí, že role Vladimira Putina je přeceňovaná, a vysvětlení, která ho vidí jako diktátora, který může

²⁵ Agrese ve smyslu čl. 3 písm. e) rezoluce Valného shromáždění OSN 3314 ze dne 14. prosince 1974

rozhodovat jen na základě osobních ambicí a preferencí vycházejí z přístupu, že „velcí muži tvoří dějiny“, který je některými historiky značně oblíben. Nicméně tento přístup ignoruje to, že: 1. Vladimir Putin je sám pod vnitrostátním politickým tlakem, a je nucen snažit se udržet svoji pozici v rámci politické soutěže; 2. Putinova touha po obnovení silného Ruska, které kontroluje oblast post-sovětského prostoru zdaleka není jen jeho ambice, naopak má uvnitř Ruska myšlenka euroasianismu širokou podporu; 3. Historická zkušenost ukazuje, že jeho předchůdci by postupovali stejně; 4. Rusko uplatňovalo stejně asertivní politiku i k ostatním státům v post-sovětském prostoru (Götz 2016: 231-232).

Götz tak netvrdí, že by vliv jednotlivců na zahraniční politiku měl být a priori odmítán, pokud je ale prostřednictvím tohoto vlivu něco vysvětlováno, mělo by být specifikováno, jak jednotlivec politiku ovlivnil a do jaké míry. Doporučuje tedy jen nepřeceňovat roli Vladimira Putina v asertivní zahraniční politice Ruské federace. Jako lepší vysvětlení ruské anexy vidí odůvodnění geopolitickými faktory, zejména ekonomickým obrozením Ruské federace v roce 2004 a nastavení asertivního postoje vůči externím hrozbám, zejména expanzi NATO na východ a americké podpoře změn režimů ve státech bývalého Východního bloku (Götz 2016: 239). Stejně tak John Mearsheimer tvrdí, že žádný ruský vůdce by netoleroval vojenskou alianci, která byla až do nedávna otevřeným nepřítelem na Ukrajině, stejně tak by žádný ruský vůdce netoleroval situaci, kdy Západ pomáhá zřídit vládu, která by Ukrajinu začlenila k Západu (Mearsheimer 2014: 82). Naopak Stephen Sestanovich má za to, že v rámci anexy převážily osobní ambice Vladimira Putina nad objektivními motivy Ruské federace. Mimo to zdůrazňuje, že Putin učinil řadu chyb – zejména výrazné podcenění ukrajinského odporu (Sestanovich 2014). Naopak József Golovics tvrdí, že důvod, proč Rusko jednalo takto vůbec nemá nic společného s osobními ambicemi Vladimira Putina, ale jde o důsledek uspořádání mezinárodního systému (Golovics 2017).

Ať již byla role Vladimira Putina jakákoliv, nejsme schopni jeho dopad na rozhodnutí anektovat Krym dostatečně vymezit. Rozhodnutí bylo učiněno mimo zrak veřejnosti, a jakým způsobem k němu došlo pravděpodobně nikdy nebude jisté. Pro využitou teorii ofensivního realismu tento nedostatek informací není překážkou, neboť vnímá státy jako racionální aktéry, které předvídatelně usilují o moc ve snaze zajistit si bezpečí, bez ohledu na osoby v jejich čele.

Jakub Grygiel se pak domnívá, že hlavní motivací pro anexi je snaha Ruska ukázat, že stále patří mezi mocnosti ve snaze zvrátit posledních třicet let úpadku. Tvrdí, že Rusko se chce podílet na kontrole Evropy společně s Německem, jak bylo demonstrováno při podpisu

smlouvy Minsk II²⁶ (Francie byla podle jeho názoru přibrána pro zmírnění negativních konotací směřujících k paktu Molotov-Ribbentrop). Rusko se dle jeho názoru chce vrátit k rovině vyjednávání jen mezi mocnostmi, ignorujíc Evropskou unii a malé státy, o kterých má být jednáno (Grygiel 15:20-18:15). Stephen Sestanovich již ve svých starších pracích tuto myšlenku rozvíjel, poukazoval na to, že Rusové velmi špatně nesou to, že přišli o status světové mocnosti. Hovoří o tom, že image mocnosti a s tím spojená expanzivní zahraniční politika je pro ruský režim lepším nástrojem pro udržení se u moci než demokratizace v Rusku. Domnívá se tak, že ruské elity jsou v domněnku, že musí činit kroky k budování zvučného jména Ruska v mezinárodní politice (bez ohledu na to, zda bude vnímáno ostatními aktéry pozitivně či negativně), aby si udrželi podporu ve vnitrostátní politice. Ruský režim jeho slovy stojí na legitimitě vybudované expanzivní politikou, kterou doplňuje hospodářské a sociální nedostatky uvnitř Ruska (Sestanovich 1996: 3-5). Fiona Hill pak přímo tvrdí, že celý režim stojí na image obrazu silného vůdce, Vladimira Putina (Hill 2016). Jinými slovy, lze uvažovat o tom nakolik je na ruský režim k agresivním intervencím vyvíjen tlak zevnitř, aby odvrátil pozornost veřejnosti od špatné úrovně v rovině sociálního zabezpečení, hospodářství a garance základních práv a svobod.

Begin San-Akca, S. Duygu Sever a Sunnaz Yilmaz pak navrhuje další potenciální příčinu. Domnívají se, že jednou z motivací Ruské federace pro anexi Krymu a následnou podporu separatistů v Doněcku byla touha eliminovat konkurenci ve vývozu přírodních zdrojů (převážně zemní plyn) a tak upevnit monopol v exportu do Evropy (čímž se i zvyšuje závislost některých států na Ruském plynu²⁷) (San-Akca, Sever & Yilmaz 2020).

3. 5. Shrnutí a diskuse

Co tedy způsobilo ruskou anexi? Není možné přesně vymezit jednu konkrétní příčinu, která by stála za vším, spíše je na místě mluvit o širší množině možných příčin, které až v souhrnu vedly k těmto událostem. Nicméně, po vyfiltrování možných příčin, které autor považuje na základě historického kontextu za málo pravděpodobné či má za to, že jde jen o účelové omlouvání anexe Ruskou federací, nebo není možné je spolehlivě ověřit, a tedy je ani využít

²⁶ Jedná se o druhý pokus o dohodu mezi Ukrajinou a Ruskou federací, zprostředkovanou Francií a Německem. Dokument jednak reaguje na již proběhlé střety (články věnující se příměří, výměně zajatců, amnestiím a humanitární asistenci), zároveň ale obsahuje články politického charakteru ve snaze předejít dalším krizím (podmínky dialogu ohledně voleb v Donbasu, podmínky kontroly hranic, reforma ukrajinské ústavy zahrnující prvky decentralizace atd.). Dokument vůbec neřeší otázku suverenity Ukrajiny a je velmi výhodný pro Ruskou federaci, neboť hlavním zájmem v rámci vyjednávání Německa a Francie bylo ukončit násilí (Allan 2020).

²⁷ K otázce závislosti Německa na ruském zemním plynu níže

k osvětlení motivů agresora, dochází autor ke konkrétnímu souboru více pravděpodobných příčin.

Tyto jednotlivé dílčí příčiny mají jedno společné. Všechny je spojuje snaha Ruské federace zajistit svojí existenci uvnitř anarchického mezinárodního systému. Ruská federace usiluje, jako každý další racionální aktér, o zachování své bezpečnosti, jinými slovy řada těchto jednání plyne z ruských obav ze Západu. Ruská federace dnes nepochybně vnímá Západ jako konkurenta a nepřítele, a to v rovině geopolitické i ideologické. Autor tak jako příčiny ruské anexe Krymského poloostrova identifikuje tyto: 1. Obava Ruska ze Západu v rovině geopolitické, 2. Obava Ruska ze západní kultury a demokracie a 3. Zahraniční politika Západních států, zejména USA, vůči Ruské federaci, na kterou Ruská federace reaguje.

Autor považuje za vhodné se krátce zabývat i tím, nakolik ruská intervence naplnila záměr Ruské federace, který k ní vedl. Jak píše Vasif Huseynov, Ruská federace přistoupila k anexi s cílem zabránit Ukrajině, aby směřovala k užší spolupráci se Západními státy, a tak se vymanila z ruské sféry vlivu. Nicméně, anexe Krymu a úspěšné odtržení Doněcku a Luhansku je pro Ruskou federaci z geopolitického hlediska Pyrrhovým vítězstvím. Násilnou cestou se Ruské federaci podařilo dosáhnout jistých zisků, ale slovy Huseynova jde o „poslední hřebíček do rakve ruské snahy o navrácení Ukrajiny do své sféry vlivu“ (Huseyn 2017: 590-592). Profesor McFaul se podobně domnívá, že zisky z anexe jsou pro Ruskou federaci velmi limitované, naopak posílila pro-západní identitu Ukrajinců, poškodila ruskou ekonomiku a vzbudila obavy u ruských spojenců: Běloruska a Kazachstánu (McFaul 2014). Irina Busygina a Mikhail Filippov dodávají, že anexe Krymu dokončila proces separace Ukrajiny, a čím víc se Rusko snaží o upevnění vlivu nad post-sovětskými státy z pozice síly, tím více ho ztrácí (Busygina & Filippov 2021: 47).

Ewa Fischer a Jadwiga Rogoza tvrdí, že anexí Krymu toho Ruská federace získala hodně. V první řadě to na domácí úrovni posílilo postavení Vladimira Putina po několikaletém sestupu jeho podpory. Zároveň přinesla strategické výhody v podobě přístupu k Černému moři a vojenské infrastruktury na poloostrově. Neopomenutelným přínosem je pak přístup k zásobám zemního plynu a ropy v kombinaci s ušetřenými prostředky za pronájem Sevastopolského zálivu. Na druhé straně ale bude začlenění poloostrova velmi náročnou a nákladnou operací, kterou bude muset ruská ekonomika, která je již (z části důsledkem ekonomických sankcí) v poměrně křehkém stavu, nějakým způsobem unést (Fischer & Rogoza 2014: 1-7).

V současné době dochází k nezanedbatelným přesunům ruských jednotek v blízkosti Ukrajiny, ale i na Krymu a v Donbasu. Michael Kofman se domnívá, že v delším horizontu Rusko bude muset anektovat i Donbas, ač to podle něho původně nemělo v plánu. Tvrdí, že ač původně chtělo Rusko Donbas dohnat k chaosu a ponechat ho jako destabilizovanou součást Ukrajiny, která by Ukrajině škodila zevnitř, tato varianta vzhledem k aktivnímu odporu Ukrajinských jednotek proti pro-ruským separatistům není možná. Současné přesuny ruských jednotek vnímá jako snahu odstrašit Ukrajinu za účelem přimět jí ke změně politiky, nebo ji vyprovokovat k útoku. Nedomnívá se, že se Rusko chystá k plnému střetu s Ukrajinou, dokud má jiné možnosti, jak docílit svých plánů (Kofman 2021a: 5:30-17:30, Kofman 2021b).

Olivier Védrine se naopak obával, že Vladimir Putin hodlá oznámit anexi Donbasu ve svém projevu v parlamentu 21. 4. 2021, nicméně se tak nestalo (Védrine 2021). V brzké přítomnosti tak lze očekávat, že Ruská federace bude nadále udržovat konflikt převážně zamrzlý, a k žádnému razantnímu kroku podobného charakteru nedojde, i když tuto možnost s naprostou jistotou vyloučit nelze. Kofman má za to, že nejpravděpodobnější vysvětlení spočívá v tom, že Ruská strana chce vynutit implementaci dohody Minsk II Ukrajinou (Kofman 2021a: 20:00-22:00). Timothy Ash se naopak obává, že se Vladimir Putin chystá na něco velkého, aby odpoutal pozornost od vnitrostátních protestů a kauzy Alexeje Navalného a znovu tak vylepšil své domácí postavení, podobně jako se tak stalo po anexi Krymu (Ash in Ellyatt 2021).

K předmětnému tématu existuje řada dílčích problematik, které nepřímo souvisí s tématem práce, ale v analytické části pro ně nebyl prostor, autor se jim proto krátce věnuje v této části. První problematikou je úvaha o potenciální neutralitě Ukrajiny. John Mearsheimer doporučuje Západu usilovat o neutrální Ukrajinu ve snaze narovnat vztahy mezi Západem a Východem (Mearsheimer 2014: 88-89). Stephen Sestanovich Mearsheimera tvrdě kritizuje, tvrdí, že takové tvrzení naprosto ignoruje geopolitický původ problému, a naopak by ho mohlo vést k jeho eskalaci (Sestanovich 2014). V otázce možné neutrality Ukrajiny je nutné rozlišit dvě roviny neutrality: neutralitu legální, vyjádřenou požadavkem, aby stát nebyl účasten mezinárodních konfliktů přímo ani nepřímo (podporou jednoho z aktérů) a neutralitu absolutní – tedy naprostou nestrannost státu v mezinárodním systému. Neutralita může v teoretické rovině být adekvátním ekvivalentem účasti ve vojenských aliancích a paktech, ač v evropském prostředí není něčím příliš častým, v důsledku Studené války, kdy neutrální státy téměř vymizely. Evropské státy, které dnes považujeme za neutrální, jsou neutrální maximálně v užším tedy legálním slova smyslu.

Tyto státy, ač samy sebe označují jako neutrální, (Rakousko, Švýcarsko, Irsko, Švédsko a Finsko) jsou všechny angažovány v nějaké formě evropské spolupráce (Goetschel 1999: 115-117).

Heinz Gärtner navrhuje Ukrajině inspiraci Rakouským modelem, tedy legální neutralitu se západní ekonomickou podporou a mezinárodněprávními zárukami územní celistvosti (Gärtner 2014: 3), nicméně je otázkou, zda zdánlivě ideální řešení připadá v úvahu. Jak již bylo zmíněno výše, Ruská federace považuje Ukrajinu za součást své nárazové zóny (na rozdíl od Rakouska, které je mnohem více na západ), je možné, že se nespokojí jen s tím, že Ukrajina nebude usilovat o členství v NATO. Paul D'Anieri v tomto ohledu poznamenává, že je idealistické předpokládat, že snaha předejít konfliktu uspokojením Ruské federace takovou dohodou, jakou navrhuje John Mearsheimer. Stejně tak tvrdí, že je idealistické předpokládat, že situaci vyřeší demokratické instituce. Jak dále poznamenává: „*Realismus neposkytuje jednoduchá řešení, naopak jen složitá dilemata*“ (D'Anieri 2019: 115).

Druhou problematikou je pak současná krize vyvolaná projektem Nord Stream 2, kterým má být do Evropy (převážně Německa) z Ruské federace importován zemní plyn. Na základě aktuálního prohlášení amerického ministra zahraničí Antonyho J. Blinkena z 18. března 2021 lze předpokládat, že k uvalení sankcí na ruský plyn alespoň ze strany USA dojde. Blinken reprodukuje postoj prezidenta Bidena, který považuje projekt plynovodu Nord Stream 2 jen za další geopolitický tah Ruska směřující k rozdělení Západu. Americká vláda varuje, že hodlá uvalit sankce na každý subjekt, který se bude na projektu Nord Stream 2 podílet (Blinken: 2021). NATO v této otázce ale není jednotné, zejména Německo je na ruském plynu značně závislé, v současnosti je Německo největším dovozcem zemního plynu a plyn z Ruské federace činí zhruba 40 % z celkového importovaného objemu. V současnosti Německo z Ruska importuje téměř 88 miliard kubických metrů zemního plynu každý rok za cenu okolo 22 miliard amerických dolarů. Německo je tak nejvýznamnějším zákazníkem ruského Gazpromu (Gazprom 2019, World Integrated Trade Solution 2018). Tato závislost Německa brání efektivnímu a jednotnému postupu západních spojenců vůči Ruské federaci. Rusku se podařilo vmanévrovat Německo do situace, kdy buď ve spolupráci se zbytkem spojenců učiní kroky vůči Rusku, nebo se ve snaze udržet vřelé vztahy s Ruskou federací na postupu aliance podílet nebude, čímž pomůže Rusku ve štěpení západu (Markind 2021).

Závěr

V této bakalářské práci se autor věnoval ruské anexi Krymského poloostrova, respektive příčinám, které k ní vedly. Autor práce se soustředí převážně na události od roku 2014 do roku 2021 (do současnosti), ale zohledňuje i některé další starší události, které agresí předcházely. Územně je práce omezena na Ukrajinu a Ruskou federaci, s tím, že zohledňuje i ruské počínání v některých dalších státech východní Evropy (Pobaltí, Gruzie, Arménie, Moldavsko atd.). Zároveň se zabývá i vlivem Západu na vypuknutí krize, zejména v rovině geopolitické. Je tedy zaměřena na události ruské agrese z roku 2014 v reakci na události tzv. Euromajdanu.

V práci si autor klade následující výzkumnou otázku: „*Jaké byly hlavní příčiny ruské anexe krymského poloostrova?*“. Na tu se v průběhu práce snaží nalézt odpověď prostřednictvím zvoleného teoretického rámce, teorie ofensivního realismu. Zvolená teorie je strukturalistická, tedy zabývá se chováním státu, vyvolaným uspořádáním (strukturou) mezinárodního systému, bez ohledu na soudobé obsazení vládních orgánů. Počítá s racionálním chováním států, založeným na snaze zajistit svou bezpečnost úsilím o zvyšování své relativní moci (autor se v práci kupříkladu podrobně věnuje konceptům latentní a vojenské moci). Tato teorie je doplněna historickým kontextem a přehledem vztahů mezi Ukrajinou a Ruskou federací od rozpadu Sovětského svazu. Nejdříve se tedy v práci autor věnuje představení využitého teoretického rámce a konceptům se kterými následně v praktické části pracuje. V praktické části se pak nejprve zabývá právě historickým kontextem a následně samotnou analýzou příčin ruské anexe Krymu, ve které autor dochází k odpovědi na stanovenou výzkumnou otázku. Práce je koncipována jako interpretativní případová studie. Po stránce metodologické jsou v práci využity metoda deskripce a metoda analýzy. Metoda deskripce je využita v rámci celé práce, analýza pak zejména ve třetí kapitole.

S koncem Studené války Rusko přišlo nejen o dominantní postavení v bipolárním mezinárodním systému, ale i o své nárazové pásmo. Ač se Ruská federace snažila udržet si vliv nad sousedními státy nenásilným způsobem, nebyla úspěšná, a tak postupné rozšiřování Evropské unie a Severoatlantické aliance o státy, nad kterými Sovětský svaz dříve udržoval svůj vliv, opět probudilo v Rusku obavy z rozpínání Západu a možných bezpečnostních rizik. Stejně tak jako se Rusko obává rozpínavosti Západu v rovině geopolitické, obává se i rozpínavosti západní demokratické ideologie. Současný ruský režim má dobré důvody se obávat podobných událostí jako byla růžová revoluce v Gruzii a oranžová revoluce na Ukrajině na vlastním území, koneckonců k takovým událostem docházelo a dochází i

v samotném Rusku, jen zatím nevedly ke změně režimu (Sněhová revoluce, protesty spojené s Alexejem Navalným). Každé další podobné hnutí občanské společnosti v Rusku by mohlo způsobit kolaps režimu, což si Rusko nemůže z pohledu realistických teorií dovolit, protože by tak snadno mohlo ztratit všechny vliv, který si od rozpadu Sovětského svazu uzurpovalo zpět. Nemalou roli pak sehrály v anexi samotné Západní státy, ač se odborné názory na to, jakým způsobem, diametrálně liší. Vskutku se tedy jedná o *hlavní příčiny*, nikoliv *jednu příčinu*, neboť jde o jistý soubor kauzalit, které ve svém součtu a vzájemném spolupůsobení vedly k anexi Krymu.

Význam práce autor vidí zejména v tom, že se jedná o aktuální ucelený zdroj pro pochopení příčin krymské krize. Práce je aktuální v tom ohledu, že využívá čerstvé informace a věnuje se aktuálně probíhajícím událostem. Mimo to naznačuje i stále trvající potenciální hrozby ze strany Ruské federace pro další země východní Evropy a upozorňuje na současné palčivé problémy, které zabraňují jednotnému postupu NATO vůči agresorovi.

Autor má za to, že téma je zpracováno velmi podrobně. K tématice anexe Krymu existuje obrovské množství informací, což bylo při psaní této práce nepochybně výhodou, na druhé straně je celá řada těchto zdrojů degradována přílišnou snahou propagovat normativní závěry. Celá řada textů obsahovala množství kvalitních informací, ale zároveň i poměrně jednostranný závěr, kupříkladu článek Zofie Studzinské *How Russia, Step by Step, Wants to Regain an Imperial Role in the Global and European Security System*, který na jedné straně obsahoval podnětné informace ke geopolitickým příčinám a srovnatelnosti (respektive téměř absolutní totožnosti) postupu Ruské federace na Ukrajině s postupy v dalších státech východní Evropy, na druhé straně se ale autorka úplně neoprostila od postavení Ruské federace do role jednoznačného „padoucha“. V tomto ohledu bylo tedy potřeba zdroje podrobit kritice.

Využitá teorie stanovila práci jisté limity analýzy. Jak bylo v práci řečeno, ofensivní realismus je strukturální teorie, která vysvětluje povahu mezinárodního systému způsobem, jakým je organizován. Chování států vysvětluje na základě podnětů vnějších, a naopak má tendenci ignorovat okolnosti uvnitř státu. Pro doplnění některých příčin tak autor zvažoval i možné podněty autorů klonících se spíše k liberálnímu paradigmatu Mezinárodních vztahů (viz. podkapitola zabývající se obavou Ruské federace z demokracie). Jak již bylo zmíněno i výše, tato práce má výrazné limity v podchycení role Vladimira Putina – resp. otázky, do jaké míry se odchyloval od racionálního chování, tedy nejednal dle ofensivního realismu. Pro toto by možná v rámci budoucího výzkumu byly vhodné některé middle-range teorie soustředící se na psychologickou dimenzi problému.

Jako slabina může být tedy vnímána jen malá pozornost konkrétním politicky působícím jednotlivcům a vládním činitelům, respektive jejich podíl na anexi krymského poloostrova, a to zejména ve vztahu k úřadujícímu ruskému prezidentu Vladimiru Putinovi. Nicméně, tato snížená pozornost má své racionální opodstatnění. Rozhodnutí bylo učiněno tak říkajíc „za zavřenými dveřmi“ a tudíž nejsme schopni s jistotou určit podíl konkrétních osob na této volbě. Jakékoliv zvažování jeho role by tak bylo do jisté míry pouhým hádáním, což v této práci nemá své místo. Využitý teoretický rámec tuto nejistotu navíc potírá svojí presumpcí států jako aktérů, kteří se rozhodují racionálně na základě objektivních motivů, takže konkrétní obsazení ruského prezidentského úřadu pro tuto teorii v podstatě nehraje výraznou roli.

Pro budoucí výzkum je prostor jednak v další aktualizaci tohoto tématu, neboť lze předpokládat, že krize vyvolaná Ruskou anexí Krymu a intervencemi ve zbytku Ukrajiny po nějakou dobu nezmizí, jakož i v širším tématu aktuálního působení Ruské federace na státy východní Evropy. Mimo to bylo již naznačeno výše, že zajímavou otázkou pro další práce by byla psychologická dimenze problematiky, v tom smyslu, kdo a nakolik racionálně o anexi rozhodoval.

Prameny a literatura

- Acemoglu, D., Naidu S., Restrepo, P. & Robinson, J. (2019). Democracy does cause growth. *Journal of Political Economy* 127 (1), 47-100. Dostupné z <https://www.journals.uchicago.edu/toc/jpe/2019/127/1>
- Allan, D. (2020, 22. květen). *The Minsk Conundrum: Western Policy and Russian War in Eastern Ukraine*. Dostupné z <https://www.chathamhouse.org/2020/05/minsk-conundrum-western-policy-and-russias-war-eastern-ukraine-0/minsk-2-agreement>
- Allison, R. (2008). Russia Resurgent? Moscow's Campaign to 'Coerce Georgia to Peace'. *International Affairs* 84 (6), 1145-1171. doi.org/10.1111/j.1468-2346.2008.00762.x
- Allison, R. (2014). Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules. *International Affairs* 90 (6), 1255-1297. Dostupné z: https://www.jstor.org/stable/24538666?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Ambrosio, T. (2005). *Challenging America's Global Preeminence: Russia's Quest for Multipolarity*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Arquilla, J. (1992). *Dubious Battles: Aggression, Defeat and the International System*. Washington, DC.: Crane Russak.
- Barry, E. (2011, 23. listopad). *Young and Connected, Office Plankton Protesters Surprise Russia*. Dostupné z <https://www.nytimes.com/2011/12/24/world/europe/young-and-connected-office-plankton-protesters-stir-russia.html>
- BBC (2011, 11. prosinec). *Russian Election: Biggest protests since fall of USSR*. Dostupné z <https://www.bbc.com/news/world-europe-16122524>
- BBC (2014, 13. listopad). *Ukraine Crisis: Timeline*. Dostupné z <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-26248275>
- Bebler, A. (2015). Crimea and the Ukrainian-Russian conflict. In A. Bebler (Ed.). „Frozen conflicts“ in Europe (s. 189-208). Leverkusen: Verlag Barbara Budrich.
- Blinken, A. (2021, 18. březen). *Nord Stream 2 and Potential Sanctional Activity*. Dostupné z <https://www.state.gov/nord-stream-2-and-potential-sanctionable-activity/>
- Braun, A. (2014). TOUGHER SANCTIONS NOW: Putin's Delusional Quest for Empire. *World Affairs* 177 (2), 34-42. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/43556200>
- Busygina, I. & Filippov, M. (2021). Trade-offs and inconsistencies of the Russian foreign policy: The Case of Eurasia. *Journal of Eurasian Studies* 12 (1), 46-56.
- Carr, E. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939. An Introduction To The Study Of International Relations*. London: Macmillan & CO. LTD
- CBS News (2014, 4. březen). Russia leader Vladimir Putin says he'll protect Russians in Ukraine by any means, but hopes force not required. *CBSNews*. Dostupné z <https://www.cbsnews.com/news/putin-reportedly-orders-troops-near-ukraine-border-back-to-bases-after-military-exercises/>

- Center for European Studies.(2021). *The End of WWII and the Division of Europe*. Dostupné z <https://europe.unc.edu/the-end-of-wwii-and-the-division-of-europe/>
- Charap, S. & Colton, T. J. (2018). *Everyone loses: The Ukraine crisis and the ruinous contest for post-Soviet Eurasia*. London: Routledge.
- Charron, A. (2016). Whose is Crimea? Contested Sovereignty and Regional Identity. *Region 5* (2), 225-256. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/24896628.pdf>
- Cline, A. (2019, 20. únor). *Logical Fallacies: Begging the Question*. Dostupné z <https://www.thoughtco.com/begging-the-question-petition-principii-250337>
- Clover, Ch. (1999). Dreams of the Euroasian Heartland: The Reemergence of Geopolitics. *Foreign Affairs* 78 (2), 9-13. doi.org/10.2307/20049204
- Cohen, S. & McFaul, M. (2018, 15. květen). *The New U.S.-Russian Cold War – Who is to Blame* [videosoubor]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=Z4dJcdM2Dkg>
- Cordesman, A. (2016). Modern Warfare: The Changing Nature of War in the Middle East and North Africa. *Harvard International Review* 37 (4), 21-27. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/26445613>
- Council on Foreign Relations. (2021). *Conflict in Ukraine*. Dostupné z: <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>
- D’Anieri, P. (2019). Magical realism: assumptions, evidence and prescriptions in the Ukraine conflict. *Euroasian Geography and Economics* 60 (1), 97-117. doi.org/10.1080/15387216.2019.1627231
- Delwaide, J. (2014). Identity and Geopolitics: Ukraine’s Grappling with Imperial Legacies. *Harvard Ukrainian Studies 2011-2014* (32-33), 179-207. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/24711662>
- De Mesquita, B. (1981). *The War Trap*. New Haven: Yale University Press.
- Diuk, N. (2014). Ukraine’s Self-Organizing Revolution. *World Affairs* 176 (6), 9-16. <https://www.jstor.org/stable/43555086>
- Eggert, K. (2014). ALL POLITICS ARE LOCAL: Crimea Explained. *World Affairs* 177 (3), 50-56. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/43555255>
- Elman, C. (2004). Extending Offensive Realism: The Louisiana Purchase and America’s Rise to Regional Hegemony. *The American Political Science Review* 98 (4), 563-576. doi.org/10.1017/S0003055404041358
- Ellyat, H. (2021, 1. duben). *The West waits for Putin’s next move as Russia-Ukraine tensions rise*. Dostupné z <https://www.cnbc.com/2021/04/01/russia-and-ukraine-tensions-grow-again-on-the-border.html>
- Erol, M. & Oguz, S. (2015). Hybrid Warfare and Russia’s Example in Crimea. *Journal of Gazi Academic View* 9 (17), 261-277. Dostupné z <https://www.ceeol.com/content-files/document-698034.pdf>
- Fischer, E. & Rogoza, J. (2014). A bottomless pit: The costs of Crimea’s annexation by Russia. *Centre for Eastern Studies* 143, 1-7. Dostupné z https://www.files.ethz.ch/isn/184827/commentary_143.pdf

- Gärtner, H. (2014). *Neutrality for Ukraine according to the Austrian Model*. Dostupné z https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/58635/ssoar-2014-gartner-Neutrality_for_Ukraine_according_to.pdf?sequence=1
- Gazprom Export (2019). Statistická data vyhledaná k 10. 6. 2021. Dostupné z <http://www.gazpromexport.ru/en/statistics/>
- Gilpin, R. (1981). *War and Change in World Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Goetschel, L. (1999). Neutrality, a really dead concept? *Cooperation and Conflict* 34 (2), 115-139. Dostupné z https://www.jstor.org/stable/45083993?seq=1#metadata_info_tab_contents
- Golovics, J. (2017). Contemporary Realism in Theory and Practice. The Case of the Ukrainian Crisis. *Polgári Szemle* 13, 362-369. doi.org/10.24307/psz.2017.0930
- Gorenburg, D. (2014, 19. květen). *Crimea taught us a lesson, but not how Russian military fights*. Dostupné z <https://warontherocks.com/2014/05/crimea-taught-us-a-lesson-but-not-about-how-the-russian-military-fights/>
- Götz, E. (2015). It's geopolitics, stupid: explaining Russia's Ukraine policy. *Global Affairs* 1 (1), 3-10. doi.org/10.1080/23340460.2015.960184
- Götz, E. (2016). Putin, the State and War: The Causes of Russia's Near Abroad Assertion Revisited. *International Studies Review* 19 (2), 228-253. doi.org/10.1093/isr/viw009
- Grafov, D. (2019). Offensive versus Defensive Realism: Russia's policy in countering the United States in Syria and Beyond. *Contemporary Arab Affairs* 12 (3), 21-40. <https://doi.org/10.1525/caa.2019.123002>
- Grant, T. (2015). Annexation of Crimea. *The American Journal of International Law* 109 (1), 68-95. doi.org/10.5305/amerjintlaw.109.1.0068
- Grygiel, J. (2015, 22. duben). *Russia, Ukraine, and the Geopolitics of Europe* [videoubor]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=lcjykZwr9Kg&t=1721s>
- Hill, F. (2016). Understanding and deterring Russia: U.S. policies and strategies. Dostupné z <https://www.brookings.edu/testimonies/understanding-and-detering-russia-u-s-policies-and-strategies/>
- Huseynov, V. (2017). Revisiting the Ukraine crisis: realist reflections on causes and consequences. *CES Working Papers* 9 (4), 582-596. Dostupné z <https://www.proquest.com/docview/1994626833/fulltextPDF/1AC02AF1C59D43A2PQ/1?accountid=16730>
- Jervis, R. (1976). *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press,
- Jervis, R. (1978). Cooperation Under the Security Dilemma. *World Politics* 30 (2), 167-214. doi.org/10.2307/2009958
- Jonsson, O. & Seely, R. (2015). Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine. *Journal of Slavic Military Studies* 28 (1), 1-22. doi.org/10.1080/13518046.2015.998118

- Kanet, R. (2012). The return of imperial Russia. In M. Sussex (Ed.), *Conflict in the Former USSR* (s. 26). Cambridge: Cambridge University Press.
- Karatnycky, A. (2018, 28. listopad). *Ukraine is Moscow's Guinea Pig*. Dostupné z <https://www.wsj.com/articles/ukraine-is-moscows-guinea-pig-1543447350>
- Kegley, Ch. & Raymond, A. (1992). Must We Fear a Post-Cold War Multipolar System? *The Journal of Conflict Resolution* 36 (3), 573-585. doi.org/10.1177/0022002792036003007
- Kirshner, J. (2010). The tragedy of offensive realism: Classical realism and the rise of China. *European Journal of International Relations* 18 (1), 53-75. doi.org/10.1177/1354066110373949
- Kofman, M. (2019, 16. prosinec). *Why Russian Military Expenditure is Much Higher than Commonly Understood (as is China's)*. Dostupné z <https://warontherocks.com/2019/12/why-russian-military-expenditure-is-much-higher-than-commonly-understood-as-is-chinas/>
- Kofman, M. (2020, 4. únor). *Russian Demographics and Power: Does the Kremlin have a Long Game?* Dostupné z <https://warontherocks.com/2020/02/russian-demographics-and-power-does-the-kremlin-have-a-long-game/>
- Kofman, M. (2021a, 9. duben). *The Guns of April* [audiosoubor]. Dostupné z <https://soundcloud.com/powervertical/the-guns-of-april>
- Kofman, M. (2021b, 3. duben). *Russia's Military Buildup Near Ukraine Is an Intimidation Tactic*. Dostupné z <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/03/russian-military-build-up-near-ukraine-is-an-intimidation-tactic-a73461>
- Kramer, A. & Herszenhorn, M. (2011, 11. prosinec). *Boosted by Putin, Russia's Middle Class Turns on Him*. Dostupné z <https://www.nytimes.com/2011/12/12/world/europe/huge-moscow-rally-suggests-a-shift-in-public-mood.html>
- Krickovic, A. & Pellicciari, I. (2021). From „Greater Europe“ to „Greater Eurasia“: Status concerns and the evolution of Russia's approach to alignment and regional integration. *Journal of Eurasian Studies* 12 (1), 86-99. doi.org/10.1177/1879366521998808
- Lanoszka, A. (2016). Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe. *International Affairs* 92 (1), 175-195. Dostupné z <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1468-2346.12509>
- Li, X. (2016). Applying offensive realism to the rise of China: structural incentives and Chinese diplomacy toward the neighboring states. *International Relations of the Asia-Pacific* 16 (2), 241-271. doi.org/10.1093/irap/lcv019
- Liberman, P. (1996). *Does Conquest Pay? The Exploitation of Occupied Industrial Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Lijphart, A. (1971). Comparative Politics and the Comparative Method. *The American Political Science Review* 65 (3), 682-693. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1955513>
- Lipson, Ch. (1984). International Cooperation in Economic and Security Affairs. *World Politics* 37 (1), 1-23. doi.org/10.2307/2010304

- Lo, B. (2002). *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Reality, Illusion and Mythmaking*. New York, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lukyanov, F. (2008). Interactions between Russian Foreign and Domestic Politics. *Irish Studies in International Affairs* 19, 17-24. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/25469832>
- Lyon, P. (1980). NON-ALIGNMENT AT THE SUMMITS: From Belgrade 1961 to Havana 1979 – A Perspective View. *The Indian Journal of Political Science* 41 (1), 132-153. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41854996>
- Macrotrends (2021). Statistická data vyhledaná k 21. 6. 2021. Dostupné z <https://www.macrotrends.net/>
- Maitra, S. (2014). *Realism in Russian Foreign Policy: The Crimean Case*. Dostupné z https://archive.claws.in/images/journals_doc/267144158_SumantraMaitra.pdf
- Malenovský, J. (2014). *Mezinárodní právo veřejné a poměr k jiným právním systémům – obecná část*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Mankoff, J. (2014). Russia's Latest Land Grab: How Putin Won Crimea and Lost Ukraine. *Foreign Affairs* 93 (3), 60-68. Dostupné z https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/fora93&id=556&men_tab=srchresults#
- Markind, D. (2021, 7. duben). *Nord Stream 2 Proves To Be Geo-Political Disaster*. Dostupné z <https://www.forbes.com/sites/danielmarkind/2021/04/07/nord-stream-2-proves-to-be-geo-political-disaster/?sh=6d941a627849>
- Matsaberidze, D. (2015). Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine. *Connections* 14 (2), 77-86. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26326399>
- McFaul, M., Sestanovich, S. & Mearsheimer, J. (2014). Faulty Powers: Who Started the Ukraine Crisis. *Foreign Affairs* 93 (6), 167-178. Dostupné z <https://www.proquest.com/docview/1618198684/F9AB62F746C24C96PQ/1?accountid=16730>
- McFaul, M. (2018). Russia as It Is: A Grand Strategy for Confronting Putin. *Foreign Affairs* 97 (4), 82-91. Dostupné z https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/fora97&div=83&g_sent=1&casa_token=ajichB-WBZkAAAAA:or3KI68meBUNi39Ps-pZuHvz4eY19hbuBhBx22x3vemCCokqkcO3PHlzugGC1RYdMDLOTFc
- McGlynn, J. (2020). Historical Framing of the Ukraine Crisis through the Great Patriotic War: Performativity, cultural consciousness and shared remembering. *Memory studies* 13 (6), 1058-1080. doi.org/10.1177/1750698018800740
- Mearsheimer, J. (1983). *Conventional Deterrence*. New York: Cornell University Press.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.
- Mearsheimer, J. (2014). Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. *Foreign Affairs* 93 (5), 77-89. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24483306>

- Mearsheimer, J. (2015, 25. září). *Why is Ukraine the West's fault featuring John Mearsheimer* [videosoubor]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=JrMiSQAGOS4>
- Miller, P. D. (2014, 7. březen). *I Predicted Russia's Invasion of Ukraine*. Dostupné z <https://foreignpolicy.com/2014/03/07/i-predicted-russias-invasion-of-ukraine/>
- Monaghan, A. (2020). Understanding Russia's Measures of War. *Russian analytical digest* 259 (30), 3-5. doi.org/10.3929/ethz-b-000454007
- Motyl, A. (2010). Ukrainian Blues: Yanukovich's Rise, Democracy's Fall. *Foreign Affairs* 89 (4), 125-136. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25680985>
- Motyl, A. (2014). PUTIN'S ZUGZWANG: The Russia-Ukraine Standoff. *World Affairs* 177 (2), 58-65. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/43556203>
- Naikal, E., Emelyanova, O., Nemova, V., Lange, G. & Sanghi, A. (2019, 4. prosinec). *Measuring Russia's Comprehensive Wealth From 2000-2017*. Dostupné z <https://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/how-wealthy-is-russia>
- Nálevka, V. (2005). *Světová politika ve 20. století (II.)*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan ml.
- Olson, M. (1993). Dictatorship, Democracy and Development. *The American Political Science Review* 87 (3), 567-576. doi.org/10.2307/2938736
- Organizace spojených národů. (1945). *Charta Organizace spojených národů*. San Francisco: OSN.
- Organizace spojených národů. (1974). *Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 3314*. New York: OSN.
- Pashakhanlou, A. (2014). 'Waltz, Mearsheimer and the post-Cold War world: The rise of America and fall of structural realism'. *International Politics* 2014 (51), 295-315. doi.org/10.1057/ip.2014.16
- Pezard, S. & Rhoades, A. (2020). *What Provokes Putin: Deterring Without Unintended Escalation*. Dostupné z https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE300/PE338/RAND_PE338.pdf
- Reiter, D. (1999). Military Strategy and the Outbreak of International Conflict: Quantitative Empirical Tests, 1903-1992. *The Journal of Conflict Resolution* 43 (5), 366-387. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/174672>
- Ritter, D. (2017). A spirit of Maidan? Contentious escalation in Ukraine. In D. della Porta (Ed.), *Global Diffusion of Protest: Riding the Protest Wave in the Neoliberal Crisis* (s. 191-214). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Russett, B. & Starr, H. (1989). *World Politics: The Menu for Choice*. New York: Freeman.
- San-Akca, B., Sever, S. D. & Yilmaz, S. (2020). Does natural gas fuel civil war? Rethinking energy security, international relations, and fossil-fuel conflict. *Energy Research & Social Science* 70, 1-12. doi.org/10.1016/j.erss.2020.101690
- Schweller, R. (1994). Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back. *International Security* 19 (1), 72-107. doi.org/10.2307/2539149

- Sedelmeier, U. (2015). Enlargement. In H. Wallace, M. Pollack & A. Young (Eds.), *Policy-Making in the European Union* (s. 408-435). Oxford: Oxford University Press.
- Sestanovich, S. (1996). Geotherapy: Russia's Neuroses, and Ours. *The National Interest* 45, 3-13. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/42895109>
- Sestanovich, S. (2021). *Putin vs Navalny: Can Russia's Protesters Prevail*. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/resrep31158>
- Singer, P. (2009). Robots at War: The New Battlefield. *The Wilson Quarterly* 33 (1), 30-48. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/40262238>
- Slobodchikoff, M. (2017). Challenging US Hegemony: The Ukrainian Crisis and Russian Regional Order. *Soviet and Post Soviet Review* 44 (1), 76-95. doi.org/10.1163/18763324-04401006
- Smit, Ch. & Snidal, D. (2008). *The Oxford Handbook of International Relations*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Snyder, T. (2015, 24. únor). *Ukraine: Democracy at the Edge* [videosoubor]. Dostupné z https://www.youtube.com/watch?v=_Bey-eDBm0k&t=2676s
- Stent, A. (2016). Putin's Power Play in Syria: How to Respond to Russia's Intervention. *Foreign Affairs* 95 (1), 106-113. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/pdf/43946630>.
- Studzinska, Z. (2015). How Russia, Step by Step, Wants to Regain an Imperial Role in the Global and European Security System. *Connections* 14 (4), 21-42. Dostupné z: <https://connections-qj.org/article/how-russia-step-step-wants-regain-imperial-role-global-and-european-security-system>
- Švankmajer, M., Weber, V., Sládek, Z. & Moulis, V. (1999). *Dějiny Ruska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Tang, S. (2009). The Security Dilemma: A Conceptual Analysis. *Security Studies* 18 (3), 587-623. doi.org/10.1080/09636410903133050
- Tang, S. (2010). Social evolution of international politics: From Mearsheimer to Jervis. *European Journal of International Relations* 16 (1), 31-55. doi.org/10.1177/1354066109344010
- Toucas, B. (2017, 28. červen). *Russia's Design in the Black Sea: Extending the Buffer Zone*. Dostupné z: <https://www.csis.org/analysis/russias-design-black-sea-extending-buffer-zone>
- Treisman, D. (2016). Why Putin Took Crimea: The Gambler in Kremlin. *Foreign Affairs* 95 (3), 47-54. Dostupné z https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/fora95&id=496&men_tab=srchresults
- Trenin, D. (2012, 28. únor). Putin the Peacemaker? *Foreign Policy*. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2012/02/28/putin-the-peacemaker/>
- Trenin, D. (2014, 30. červenec). *Ukraine and the New Divide*. Dostupné z <https://carnegie.ru/2014/07/30/ukraine-and-new-divide-pub-56435#:~:text=Ukraine%20and%20the%20New%20Divide%20The%20Ukraine%20crisis>

,even%20confrontation%2C%20between%20former%20Cold%20War%20adversaries.%2007

Tsygankov, A. (2018). The sources of Russia's fear of NATO. *Communist and Post-Communist Studies* 51 (2), 101-111. doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.04.002

Vasylenko, V. (2009, 15. prosinec). *On assurances without guarantees in a „shelved document“*. Dostupné z <http://day.kyiv.ua/en/article/close/assurances-without-guarantees-shelved-document>

Védrine, O. (2021, 18. duben). *Is Putin preparing to annex Donbas on 21 April?* Dostupné z <https://voxeurop.eu/en/is-putin-preparing-to-annex-donbass-on-21-april/>

Waltz, K. (1964). The Stability of Bipolar World. *Daedalus* 93 (3), 881-909. Dostupné z: <http://www.rochelleterman.com/ir/sites/default/files/waltz%201964.pdf>

Waltz, K. (1979). *Theory of International Relations*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.

Wang, Y. (2004). Offensive Realism and the Rise of China. *Issues & Studies* 40 (1), 173-201. Dostupné z <http://homepages.wmich.edu/~ymz8097/articles/Wang-offensive%20realism%20and%20china.pdf>

Wezeman, S. (2020, 27. duben). *Russia's military spending: Frequently asked questions*. Dostupné z <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2020/russias-military-spending-frequently-asked-questions>

Wilson, J. (2017). The Russian Pursuit of Regional Hegemony. *Rising Powers Quarterly* 2 (1), 7-25. Dostupné z: <https://risingpowersproject.com/quarterly/russian-pursuit-regional-hegemony/>

World Integrated Trade Solution. (2018). Statistická data vyhledaná k 10. 6. 2021.

Dostupné z

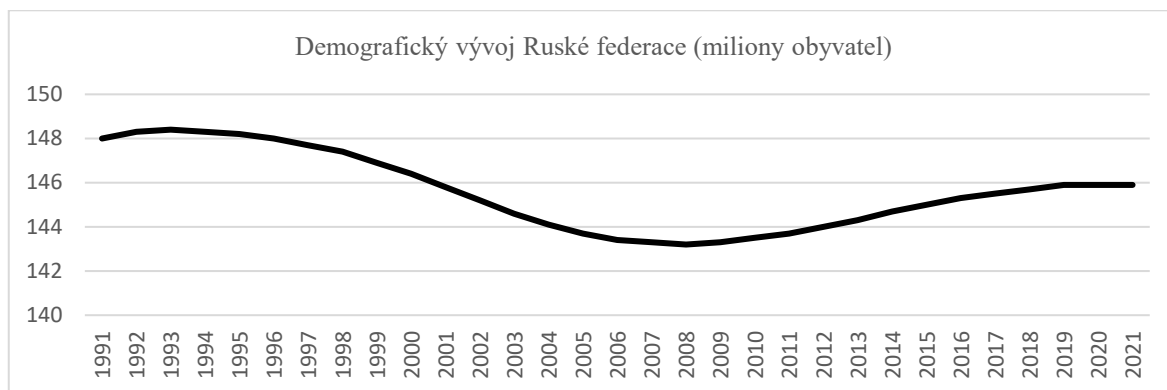
https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/DEU/Year/LTST/TradeFlow/Import/Partner/by-country/Product/27-27_Fuels

World population review. (2021). Statistická data vyhledaná k 10. 3. 2021. Dostupné z <https://worldpopulationreview.com/countries/russia-population>

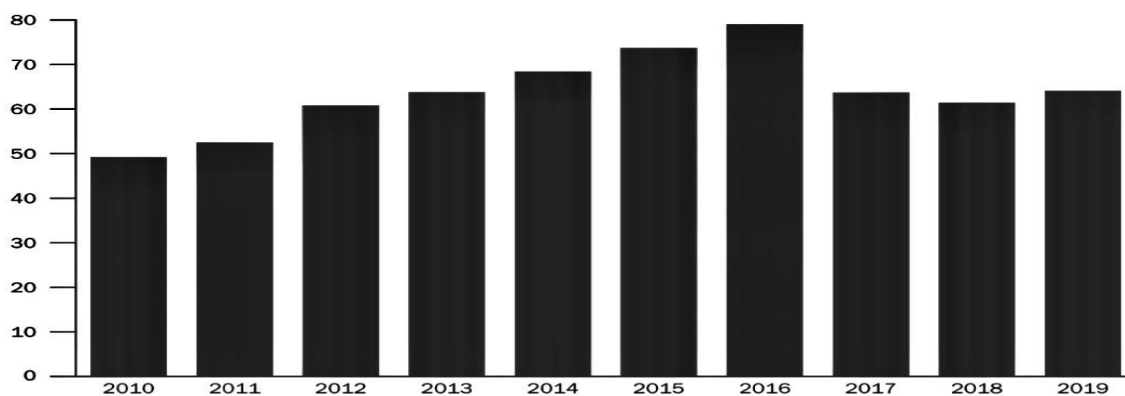
Zilhaver, C. (2017, 16. červen). *Russians in Estonia: A Case Study in Offensive Structural Realism*. Dostupné z https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/6/16/russians-in-estonia-a-case-study-in-offensive-structural-realism#_edn7

Zubov, A. (2015). *Dějiny Ruska 20. století – díl II*. Těšín: Těšínská tiskárna.

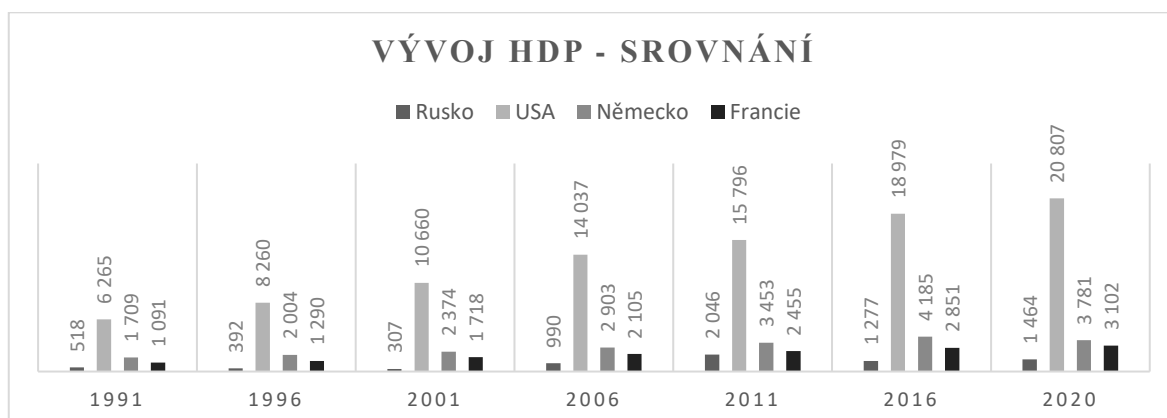
Přílohy

Graf č. 1: vyjadřuje demografický vývoj na území současné Ruské federace (World Population 2021).

Graf č. 2.: vyjadřuje ruské roční výdaje na zbrojení mezi lety 2010-2019 v bilionech amerických dolarů (přepočteno na hodnotu dolaru v roce 2018). (Zdroj: Wezeman, S. (2020, 27. duben). *Russia's military spending: Frequently asked questions*)

Graf č. 3: Srovnání vývoje HDP (v miliardách amerických dolarů) Ruské federace, Spojených států, Francie a Německa (Macrotrends 2021).

Abstrakt

Tato práce se věnuje ruské anexi krymského poloostrova. Práce je koncipována jako interpretativní případová studie, která se na základě teorie ofenzivního realismu zabývá deskripcí vztahů mezi Ukrajinou a Ruskou federací a následného konfliktu, a posléze analýzou příčin ruské intervence. Autor dochází k závěru, že za anexí Krymu stojí soubor příčin zejména geopolitického a ideologického charakteru.

Klíčová slova: Krym, anexe, Ukrajina, Rusko, ofenzivní realismus, intervence

Abstract

This thesis is focusing on the Russian annexation of the Crimean peninsula. The thesis is conceived as an interpretative case study, using the theory of offensive realism to describe the relations between Ukraine and Russian Federation and the subsequent conflict. Afterwards, it analyses the causes of the Russian intervention. The author concludes that the annexation is a consequence of multiple causes, mainly geopolitical and ideological.

Key words: Crimea, annexation, Ukraine, Russia, offensive realism, intervention